

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

(Прелиминарни) Нацрт прве Националне стратегије за управљање популацијом паса на територији Републике Србије

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

НА- Надлежни орган;

УСП- Ухвати-Стерилиши-Пусти;

УВСП- Ухвати-Вакциниши-Стерилиши-Пусти;

УПП-Управљање популацијом паса;

ПКПП- Програм контроле популације паса;

ЕУ- Европска Унија;

ОР- Обележавање и регистрација;

ICAM- (International Coalition for Companion Animal Management) Међународна коалиција за менаџмент кућних љубимаца;

МПШВ- Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде;

МУП- Министарство унутрашњих послова

NALED- Национална алијанса за локални економски развој;

НВО- Невладина организација;

ORCA- (Organisation fo respect and care of Animals) Организација за поштовање и бригу о животињама;

ПНИ-Профилакса након излагања;

СКГО- Стална Конференција Градова и Општина

SAM- (Self assessment tool) Алат за самопроцену;

СОП- Стандардне оперативне процедуре

УВ- Управа за ветерину

ОИЕ- Светска организација за здравље животиња

ЈЛС- Јединица локалне самоуправе

FAO (Food and Agriculture Organisation of the Unated Nations)- Организација за храну и пољопривредуУједињених нација

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

ДЕО 1.

1.1 УВОД

Управљање популацијом паса (УПП) може да буде проблематично и изазове поделе и интензивне јавне и политичке дебате; неке од главних брига су нехумане праксе хватања и еутаназије, као и понекад слабо снабдевене службе за контролу животиња које не могу да осигурају прихватљив ниво добробити животињама о којима се брину. УПП није само неопходно да би се заштитили људи од контакта са животињама, већ да би се заштитиле напуштене животиње од низа здравствених проблема и проблема добробити са којима се животиње често сусрећу: неухрањеност, болести, повреде услед саобраћајних незгода, повреде услед борби и злостављања. Чак и када то није проблем, питање неприхватљиво великог броја паса који се напуштају, којих се одричу и који се еутанизирају сваке године често остаје исто јер за њих не могу да се нађу одговарајући домови.

Када је контрола популације паса неопходна, она треба да се постигне на хуман начин тако да се осигура корист за јавност и околину, као и за здравље и добробит паса. Стога је важно да се контрола популације паса постигне што ефикасније, како би промене биле одрживе и позитивне, а јавни ресурси искоришћени на најбољи начин.

Популације паса могу да се значајно разликују на различитим локацијама због варијације у ставу људи и односу према псима; према томе, не постоји ниједна интервенција која би одговорила на све те разлике. Прелиминарна процена популације паса треба да претходи дизајнирању и планирању интервенције и уз њу је потребан чврст оквир за праћење и процену.

Универзални концепт било којег програма УПП је да интервенција треба да се усресреди на узроке проблема, што значи да морају да се идентификују извори паса, а не само да се фокусира на мере које су усмерене на постојећу популацију паса који се се слободно крећу.

Иако не постоји европско законодавство за контролу популације паса, постоје бројне смернице и препоруке које детаљно описују различите интервенционе алате и опције. ОИЕ Кодекс здравствене заштите копнених животиња је 2009. ускладио

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

смернице о контроли популације паса са поглављем 7.7.¹ Србија као чланица ОИЕ примењује овај кодекс кроз национални правни оквир и националну стратегију.

¹ ОИЕ Кодекс о здрављу копнених животиња, поглавље о Контроли популације напуштених паса, 2009

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

1.2 ПОЗАДИНА

Стратегија за контролу популације паса у Србији (у даљем тексту: Стратегија) обухвата напуштене псе и псе у власништву који нису под надзором људи и као такви могу да представљају проблем у погледу здравља и добробити паса, као и последично проблем за јавно здравље. Закон о добробити животиња (Службени гласник РС, број 41/09) и Закон о ветеринарству (Службени гласник РС, број 91/05, 30/10, 93/12, 17/19) главни су правни акти који регулишу област здравља и добробити животиња и дефинишу обавезе и одговорности приватних и правних лица у сврху заштите здравља и добробити животиња. Неконтролисана популација паса може да буде извор зооноотских болести, па је изузетно важно да се контролишу пси који се слободно крећу применом контролних мера, посебно оних које могу да имају директан утицај на изворе паса. Мере интервенције морају да буду усмерене на контролу популације паса на локалном нивоу и морају да буду хумане и одрживе.

Управа за ветерину у саставу Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије (у даљем тексту: Управа за ветерину) је надлежни орган у области ветерине задужен за израду правне основе за доношење релевантних прописа у области ветеринарске делатности, као и програм обавезних здравствених мера које се тичу животиња у коме се посебна пажња посвећује посебно опасним заразним болестима и зоонозама.

У оквиру ОИЕ Платформе за добробит животиња у Европи, балканске земље су се сложиле да постигну потпуну усклађеност са поглављем 7.7 до 2025. ОИЕ је стога успоставила регионалну мапу напуштених паса за 11 балканских земаља како би подржала и пратила напредак ка остварењу визије.

ОИЕ процена рађена 2015. и 2017. године у 11 земаља показала је низак ниво усклађености са поглављем 7.7. Процена је истакла низ недостатака као што су:

- Недостатак систематског праћења броја и распрострањености паса и трендова власништва;
- Недостатак образовања и информисаности власника паса који може утицати на контролу популације паса и одговорно понашање власника;
- Недостатак стручне обуке за ветеринарске инспекторе, запослена лица у прихватиштим, комуналним предузећима и невладиним организацијама;
- Лоши услови смештаја животиња у прихватиштим за напуштене

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

животиње у регистрованим и нерегистрованим прихватилиштима;

- Неопходност успостављања или усавршавања система идентификације и регистрације кућних љубимаца и успостављања централне базе;
- Недостатак ресурса и техничких капацитета за развој и имплементацију одредби у контроли паса који се слободно крећу;
- Слаба перцепција јавности о псима који се слободно крећу и недостатак ефикасног учешћа заинтересованих страна;
- Велики број уједа паса и накнада исплаћених грађанима као и високи трошкови третмана постекспозицијске профилаксе (ПЕП);
- Потреба за већом координацијом и комуникацијом заинтересованих страна (стручна лица из области ветеринарске струке, приватни и јавни сектор, националне и локалне власти, НВО, грађани).

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

1.3 ПОЈМОВИ

Поједини појмови имају следеће значење:

Програм контроле популације паса (ПКПП) је свеобухватни програм мера чији је циљ контрола и стабилизација и/или смањивање популације паса на одређени ниво, али понекад може да обухвата и друге жељене циљеве.

Прихватилиште је објекат који је основало физичко или правно лице, у којем се трајно или привремено смештају животиње, а у складу са Законом о добробити животиња, члан 61. И Законом о ветеринарству члан 74.

Власник / држалац животиње је правно лице, предузетник или физичко лице старије од 18 година, које је одговорно за животињу и бригу о њој, било трајно или привремено.

Власнички пас је пас у власништву и под надзором особе која је за њега одговорна.

Изгубљена животиња је животиња коју је држалац изгубио мимо своје воље.

Напуштена животиња је животиња која нема стални дом, која је лишена бриге власника / држаоца коју је он свесно и намерно напустио.

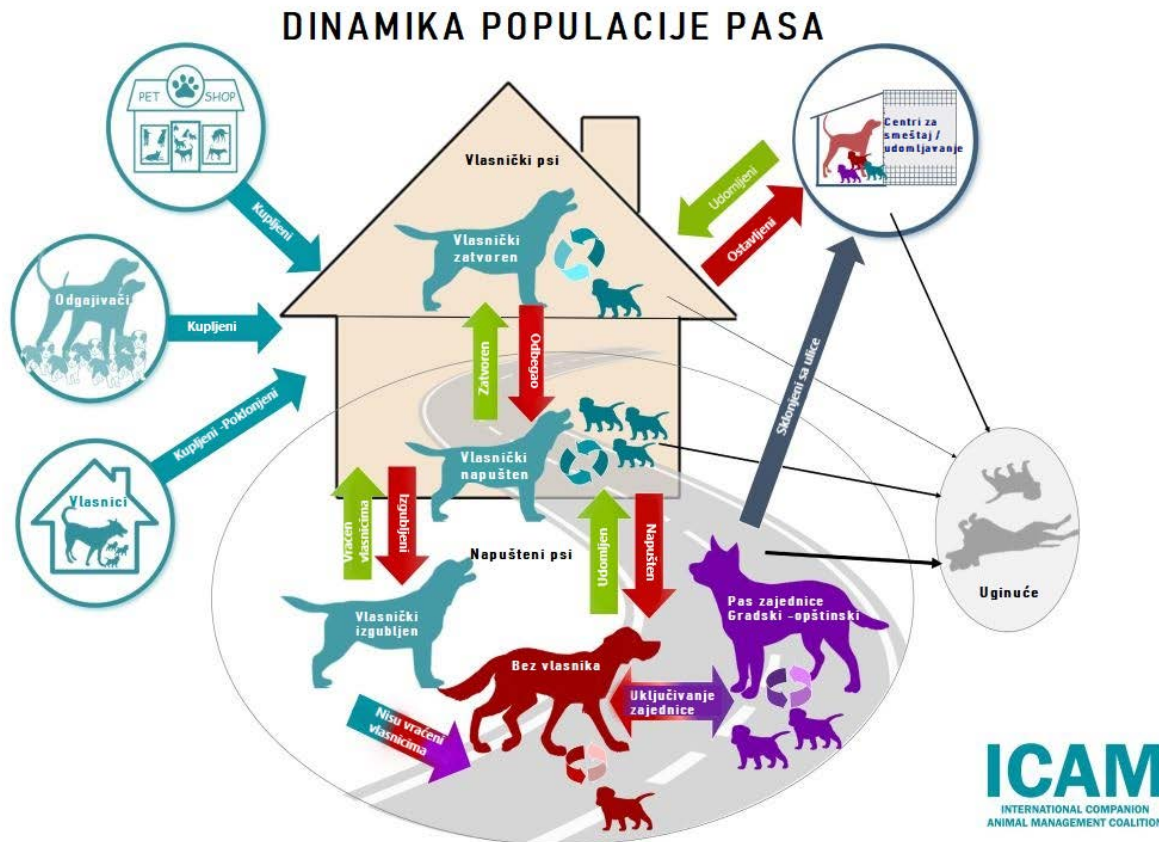
Пас који се слободно креће је изгубљени, напуштени, или било који пас који није под сталним надзором власника, или којег власник није спречио да лута. Постоје поткатегорије популације паса који се слободно крећу који се даље могу поделити у четири групе:

- 1) Власнички пас који се слободно креће
- 2) Власнички пас који је изгубљен
- 3) Пас заједнице (пас који се слободно креће, а о коме се брину појединци или група грађана)
- 4) Пас без власника
- 5) Градски – општински пас, напуштени пас који је након тријаже и процеса УСП/УВСП враћен на првобитно станиште

Важно је да се нагласи да су у питању динамичне категорије у којима појединачни пас може да се нађе у више од једне субпопулације за време свог живота. Динамика популације паса се дефинише као интеракција различитих субпопулација паса које заједно формирају целу популацију паса. Она узима у обзир рођења, смрти, репродукцију, као и начин на који се пси крећу кроз различите субпопулације током

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

ЖИВОТА.

Слика 1. Цео дијаграм видети у Водичу за хумано управљање популацијом паса, ICAM 2019

Еутаназија је поступак лишавања живота који се извршава дозвољеним методама одређеним у ову сврху на прописан начин тако да изазове најмање бола, патње и страха животињама.

УСП (Ухвати-Стерилиши-Пусти) или **УВСП** (ухвати-вакциниши-стерилиши-пусти) је једна од могућих мера контроле популације паса *in situ* (на лицу места) при чему се пси који се слободно крећу хватају, обележавају, вакцинишу, стерилишу и враћају на локацију са које су узети.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Стерилизација – кастрација мужјака или овариохистеректомија женке у циљу спречавања рађања нежељених младунаца

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

1.4 ПРИНЦИПИ УПРАВЉАЊА ПОПУЛАЦИЈОМ ПАСА

Национална стратегија би требало да се заснива на основним принципима Управљања популацијом паса²:

1. **Хумано и етично** -минимализовање штете, избегавање пракси које доводе до патње животиња и унапређење добробити паса
2. **Прилагођено локалној динамици популације паса** -Национална стратегија за контролу популације паса треба да буде имплементирана на локалном нивоу кроз програме који су прилагођени особеностима средине у којој се имплементирају.
3. **Одрживо и прилагодљиво** -Потреба за контролом популације паса је континуирана, са интервенцијама које еволуирају током времена и прилагођавају се новим условима. Ово захтева подршку интегрисаног и одрживог система за контролу паса и сарадњу заинтересованих страна.
4. **Засновано на доказима** – специфични индикатори контроле популације паса морају да буду уграђени у нацрт интервенције, тако да су праћење мониторинг и евалуација део интервенције која процењује делотворност локалних мера и прилагођава програм локалним потребама.
5. **Фокусирано на узрок проблема**- управљање популацијом паса ће имати ограничени ефекат уколико се усресреди само на постојеће популације паса који се слободно крећу, а не на узроке који су довели до напуштања тих паса.
6. **Доводи до промене у људском понашању** – понашање људи има централну улогу у УПП. Промовисање одговорног власништва може бити један од најбитнијих доприноса смањењу броја напуштених паса и смањења појаве уједа и зооноза. Понашање власника паса и одговорно власништво је основна компонента програма контроле који би требало да допринесе дуготрајним и одрживим резултатима. Екологија паса је уско повезана са људским понашањем, а свака интервенција мора да буде праћена променом у понашању људи како би била успешна, пре свега власника паса и њиховог понашања.

² ICAM, Водич за хумано управљање популацијом паса, 2019

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

1.5 УПП ЗАИНТЕРЕСОВАНЕ СТРАНЕ

ОИЕ даје листу кључних заинтересованих страна у Кодексу о здрављу копнених животиња, поглавље 7.7 о контроли популације напуштених паса, мада би и друге заинтересоване стране могле бити релевантне:

- I. Надлежни орган у области ветерине
- II. Други владини органи
- III. Ветеринари из приватног сектора
- IV. Невладине организације
- V. Власници паса
- VI. СКГО

Поред горе наведених, следеће су такође битне:

- VII. Академске заједнице са релевантним експертизом
- VIII. Медији
- IX. Међународна тела са релевантним одговоорностима
- X. Локалне заједнице

Према ОИЕ 7.7.5 и ИСАМ Водичу за хумано управљање популацијом паса, у развоју програма контроле популације паса препоручљиво је да се оснује **саветодавнаг рупа** или **радна група**, која треба да укључује ветеринаре, стручњаке за екологију паса и стручњаке за понашање паса, као и представнике релевантних заинтересованих страна (НВО, локалне власти, представнике заједнице). Главна сврха радне групе је анализа и квантификација проблема, идентификација узрока, добијање мишљења јавности о псима, предлог интервенција и прилагођавање УПП система по потреби.

Управа за ветерину која је одговорна за контролу имплементације законских прописа који се тичу здравља и добробити животиња, има важну улогу у стварању погодне окружења за управљање популацијом паса. Њени конкретни доприноси укључују, али нису ограничени на:

1. Пружање правне основе за контролу популације паса у складу са националним правним оквиром, правном тековином ЕУ у области кућних љубимаца и стандардима ОИЕ;
2. Предлог и развиће националног стратешког оквира у сарадњи са релевантним заинтересованим странама успостављањем саветодавне или радне групе;
3. Пружање техничких савета уз специјализовану експертизу у погледу јавног здравља, добробити животиња и здравља животиња локалним државним

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

властима, делотворан нацрт, имплементација и мониторинг контроле популације паса (ПКПП) у складу са Законом о добробити животиња, члан 54 и ОИЕ 7.7 Смерница за контролу напуштених паса;

4. Деловање као саветодавно тело ради подршке локалне самоуправе у развоју и примени програма контроле популације паса (ПКПП) како би се осигурала одрживост и ефикасност напора уложених на локалном нивоу уз усаглашену и добро схваћену терминологију и концепте;
5. Праћење оперативне имплементације ПКПП-а на локалном нивоу како би се осигурао програм и делотворност, а по потреби прилагодио уколико не постиже жељени утицај.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

1.6 КЉУЧНЕ КОМПОНЕНТЕ УПП

За контролу популације паса, најбоље је да се комбинују различите мере које су саставни део свеобухватног програма контроле популације паса. Примена само једне контролне мере често не доводи до делотворних резултата у смањењу броја напуштених паса. ОИЕ Кодекс од здрављу копнених животиња, поглавље 7.7 о Контроли популације паса наводи следеће мере:

- Образовање и развој правног оквира који подстиче одговорно власништво;
- Успостављање система за обележавање и регистрацију паса;
- Контрола комерцијалног узгоја и продаје паса:
- Контрола репродукције;
- Успостављање хуманих услуга УПП, укључујући хватање и поступање са животињама, успостављање прихватишта за напуштене животиње у складу са стандардима националног законодавног оквира;
- Контрола заштите животне средине;
- Контрола кретања паса (међународна);
- Закони о контроли паса (национални);
- Еутаназија;
- Смањење учесталости уједа паса

Смернице и препоруке за контролу популације паса су такође предмет интересовања многих међународних и професионалних организација за заштиту добробити животиња као што су FAO³, ICAM⁴ и препоруке цитиране на интернет страницама ових организација. ОИЕ смернице се темеље на доброј пракси и многе земље у Европи су се успешно бавиле проблемом успостаљањем свеобухватног оквира контроле популације паса који укључује следеће важне компоненте, као што су обележавање и регистрација, контрола узгоја и продаје, промоција одговорног власништва и делотворна казнена политика.

У ревидираним ICAM смерницама за управљање популацијом паса (2019)⁵ мере за УПП су подељене на основне и зависне од контекста. УПП захтева трајну посвећеност и биће неопходно непрекидно управљати популацијом паса, стога је од пресудне важности развити одрживе темеље УПП-а. УПП услуге су активности које су одабране и комбиноване за специфичну динамику одређене локације.

³ FAO

⁴ Водич за хумано управљање популацијом паса, 2009, 2019

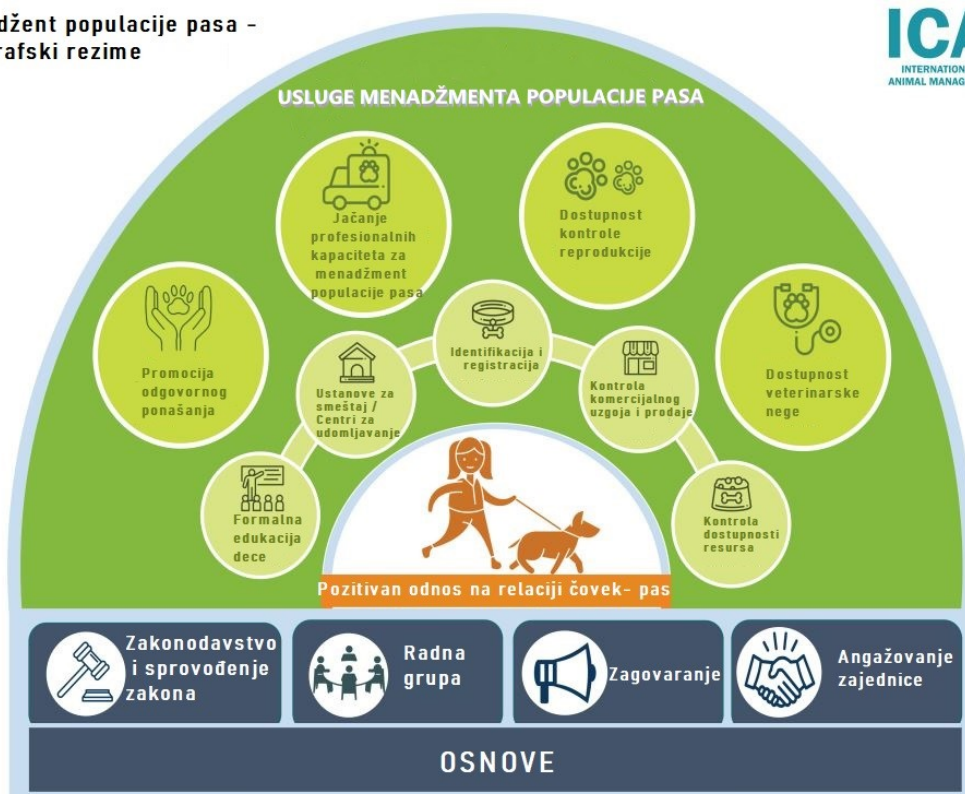
⁵ ICAM, УПП Водич, 2019

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Menadžment populacije pasa - infografski rezime

ICAM
INTERNATIONAL COMPANION
ANIMAL MANAGEMENT COALITION

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

ДЕО 2

2.1 ЗАКОНОДАВНИ ОКВИР

Република Србија је ратификовала Конвенцију о заштити кућних љубимаца усвајањем **Закона о потврђивању Европске Конвенције о заштити кућних љубимаца** („Сл. Гласник РС“, бр. 1/10) 2010 године.

Национални законодавни оквир са посебним разматрањима у вези управљањем популацијом паса чине следећи закони:

Закон о ветеринарству („Сл. Гласник РС“, бр. 91/05, 30/10, 93/12 и 17/19) дефинише заштиту здравља и добробити животиња, идентификује заразне болести животиња и мере спречавања, откривања, сузбијања, контроле и искорењивања заразних болести и болести које се могу пренети на људе. Осим тога, закон регулише ветеринарско-санитарну контролу и услове под којима се животиње и производи животињског порекла, храна животињског порекла и храна за животиње могу производити и стављати у промет. Законом су такође уређени и дефинисани услови за обављање ветеринарске делатности.

Закон о добробити животиња („Сл. Гласник РС“, бр. 41/09) је законодавство које регулише добробит животиња. Законом су дефинисане одговорности људи према животињама и одговорности државе и власти да примењују одредбе у закону. Закон о добробити животиња покрива све кичмењаке способне да осете бол, патњу, страх и стрес, а посебно помиње одговорности према изгубљеним и / или напуштеним животињама. Закон о добробити животиња уводи основне приципе заштите животиња, наиме, принцип универзалности бола, принцип бриге о животињама, принцип интегралности, принцип обраћања пажње на добробит животиња, принцип превенције и предострожности и принцип одговорности (власника и / или старатеља).

Напуштање кућних љубимаца у Србији је забрањено – забрањено је напуштање животиње чији опстанак директно зависи од људи, укључујући кућног љубимца (члан 7, ства 2. Закона о добробити животиња).

Локалне власти су дужне да креирају и имплементирају програме за контролу и смањење популације напуштених паса и мачака у складу са специфичним карактеристикама животне средине (члан 54. Закона о добробити животиња). Локалне власти су дужне да организују услугу прикупљања паса на својој територији

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

(члан 46. Закона о ветеринарству). Локалне власти су дужне збринуте напуштене животиње уколико се оне налазе на њиховој територији, односно обезбедити прикупљање, транспорт и смештај напуштеним и изгубљеним животињама и сместити их у прихватилишта и пружити им негу (члан 66. Закона о добробити животиња).

Закон о добробити животиња не прописује минимални рок држања животиња у прихватилишту. Животиња се може еутаназирати на хуман начин, али само и строго у посебним околностима које укључују: ако је животиња повређена, неизлечиво болесна, телесно деформисана или на неки други начин патолошки онеспособљена тако да опоравак није могућ, а живот за њу представља бол, патњу, страх и стрес; ако је достигла старост па јој отказују основне животне функције; ако се лишавањем живота спречава ширење, односно ако се сузбијају и искорењују заразне болести у складу са законом којим се уређује ветеринарство; ако је лишавање живота животиња од веће користи за њену добробит него што су патње од даљег живота, у складу с мишљењем ветеринара (члан 15. Закона о добробити животиња).

Закон о комуналним делатностима („Сл. Гласник РС“, бр. 88/11,104/16 и 95/18). Овим законом су дефинисане комуналне делатности, уређени општи услови и дефинисан начин обављања делатности. Друга област регулисана овим законом је зоохигијенска служба, која обухвата хватање, превоз, негу, смештање изгубљених или напуштених животиња у прихватилишта, контролу и смањење популације изгубљених и напуштених паса и мачака и уклањање лешева уинутих животиња са јавних површина. Инспекцију и надзор имплементације одредаба овог закона и законодавства јединице локалне самоуправе донете на основу овог закона врши јединица локалне самоуправе преко општинских или градских комуналних инспектора⁶.

Закон о комуналној милицији (Сл. Гласник РС, бр. 49/2019) уводи се милиција са територијалном надлежношћу за осигурање извршења локалних комуналних питања, заштите животне средине и других надлежности локалне самоуправе. Комунална милиција може издати упозорења или усмене наредбе, имати неке додатне надлежности за издавање неких врста санкција (новчане казне, административне одлуке), али је обавезна да своје налазе проследи другим надлежним органима (полицији, другим инспекцијама). Комунална милиција сарађује са комуналним инспекторима⁷.

⁶ Члан 32, Закона о комуналним делатностима

⁷ Члан 7, Закона о комуналној милицији

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Правилник о начину обележавања и регистрације паса и мачака ("Сл. гласник РС", бр. 23/12) прописује обавезе власника, улоге и одговорности ветеринарске службе и надлежног органа за обележавање и следљивост паса и мачака. Електронско обележавање и регистрација је обавезна за све новорођене псе и мачке на територији Србије, првом вакцинацијом или пре напуштања легла, или најкасније до 90 дана. Обележавање обавља ветеринар или овлашћена особа, а врши се уметањем електронског транспондера у складу са ISO 11784 и 11785 од стране овлашћене особе за ОР. 15-цифрени број микрочипа састоји се од кода државе (прве три цифре 688), шифре произвођача (991 - ICAR број), следећих 9 цифара односи се на јединствени број животиња (капацитет за 99.999.999 животиња). У случају неисправног електронског транспондера, обележавање се понавља.

Систем ОР у Србији се састоји од електронски обележених паса и мачака, њихових пасоша и централне базе података. Централна база података садржи податке о 1) власнику или чувару пса (име, адреса, матични број, контакт подаци), такође странцима и правним особама 2) псу 3) статусу вакцинације, 4) могућим нападима или уједима, 5) одјави (разлог као што су смрт, еутаназија, извоз, промена власништва и датум). Приступ бази имају „овлашћена особа за обележавање и регистрацију (ОР)“ и ветеринарски инспектор у складу са ветеринарским законодавством. Остали корисници могу добити приступ након одобрења Министарства у складу са ветеринарским законодавством.

Правилник о условима за некомерцијално кретање кућних љубимаца за које није потребно решење за увоз и транзит, као и о изгледу и садржини обрасца уверења (сертификата) за те пошиљке(Сл. Гласник РС", бр. 20/19). Правила се разликују за псе или мачке зависно од земље порекла. Пси који улазе на територију Републике Србије из земаља са повољном ситуацијом по питању беснила, земље ЕУ, АД, СН, ФО, GI, GL, IS, LI, MC, NO, SM, VA, морају се обележити електронски, бити редовно вакцинисани против беснила и имати важећи пасош за кучне љубимце. За кретања из земаља ниског ризика по питању беснила неопходне су додатне важеће ветеринарске потврде које морају пратити животиње⁸. Пас или мачка који улазе у Србију из земаља непознате ситуације по питању беснила морају имати оверени доказ о нивоу титра антитела на вирус беснила у серуму једнаком или већем од 0.5 IU/ml.

Правилник о условима које морају да испуњавају прихватишта и пансиони за животиње, "Сл. гласник РС", бр. 19/12 детаљно прописују захтеве за добробит

⁸ Додатак 2 Правилника о кретању кућних љубимаца: земље ниског ризика по питању беснила AC, AE, AG, AR, AU, AW, BA, BB, BH, BM, BQ, BY, CA, CL, CW, FJ, FK, HK, JM, JP, KN, KY, LC, MS, MK, MU, MX, MY, NC, NZ, PF, PM, RU, SG, SH, SX, TT, TW, US, AS, GU, PR, VI, VC, VG, VU, WF, YT

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

животиња у прихватилиштима и пансионима за животиње. Детаљно су дефинисани план и управљање прихватилиштем или пансионом, прописане су ветеринарске санитарне мере, програм обуке на тему добробити животиња је обавезан за особље које ради са животињама, утврђен је садржај и начин вођења евиденције, начин прикупљања напуштених и изгубљених животиња, као и начин транспорта и збрињавања напуштених и изгубљених животиња у прихватилишта.

Правилник о условима које морају да испуњавају одгајивачнице за животиње, "Сл. гласник РС", бр. 14/12. Правилник о добробити животиња у одгајивачницама обухвата и псе и мачке узгајане у комерцијалне сврхе. Овај законски акт детаљно прописује захтеве за добробит животиња у одгајивачницама у погледу простора и опреме животиња, садржаја и начина вођења евиденција које води власник или чувар објеката, као и програм обуке на тему добробити животиња за особе које раде у установама. Прописани услови се не односе на узгајиваче са мање од две одрасле женке исте врсте ради узгоја или продаје. Прописани услови за узгој паса или мачака слични су условима прописаним за пансионе и прихватилишта. Обогаћивање животне средине паса није обухваћено, осим вежбања и подигнуте простирке који су потребни за одгајивачницу / прихватилиште.

Правилник о регистрацији, односно одобравању објеката за узгој, држање и промет животиња, "Сл. гласник РС", бр. 36/2017, правилником је одређена обавеза да прихватилишта, пансиони и она комерцијална узгајалишта која имају више од два женска пса буду уписани у Регистар објеката који води надлежни орган.

Правилник о начину држања паса који могу представљати опасност за околину, "Сл. гласник РС", бр. 65/10 заснован на Закону о добробити животиња, прописује како држати псе као кућне љубимце који могу представљати опасност за људе и околину. Опасни пси су пси који су или представници одређених раса паса, или су узгајани или обучени за борбе паса, или имају историју неиспровоцираног напада на људе, псе или друге животиње.

Правилник о утврђивању мера за рано откривање, дијагностику, спречавање ширења, сузбијање и искорењивање заразне болести беснило и начину њиховог спровођења, "Сл. гласник РС", бр. 78/09, Окрутност према животињама је кривично дело у Републици Србији, а организовање, финансирање, одржавање и клађење на борбе животиња, као и обука животиња за борбе, је криминална активност у складу са **Кривичним закоником Србије**⁹ („Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019).

⁹ Члан 269, Кривичног законика

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

2.2 УЛОГЕ И ОДГОВОРНОСТИ

2.2.1 УПРАВА ЗА ВЕТЕРИНУ

Надлежни орган за спровођење Закона о ветеринарству и Закона о добробити животиња је Управа за ветерину при Министарству пољопривреде, шумарства и водопривреде.

Управа за ветерину при Министарству пољопривреде, шумарства и водопривреде одговорна је за израду предлога, контролу имплементације законодавства који се односи на добробит животиња (Закон о добробити животиња са основним (секундарним) законодавством), а Одељење за здравље животиња одговорно је за израду предлога, имплементацију и примену законодавства које се односи на здравље животиња и следљивост.

Одељење за добробит животиња и Ветеринарске услуге¹⁰ обавља послове који се односе на добробит животиња, посебно:

- Праћење добробити животиња и припрема смерница из области добробити и доброг поступања са животињама;
- Прописивање услова за здравље и добробит животиња у објектима у којима се оне држе, као и за узгој и превоз животиња;
- Вођење регистра објеката у којима се држе и узгајају животиње и стављају у промет;
- Вођење регистра прихватилишта за животиње;
- Учешће у припреми и реализацији пројеката за добробит животиња;
- Контрола популације паса у смислу спровођења закона у овој области, тј. спровођења важних мера као што су обележавање и регистрација, вакцинација паса и слично.

Одељење за здравље животиња¹¹ обавља послове који се односе на:

¹⁰ <http://www.vet.minpolj.gov.rs/uprava/Informator%20ja%D0%BD-%D0%BC%D0%B0%D1%80%D1%82%202020%20IM.pdf>

¹¹ <http://www.vet.minpolj.gov.rs/uprava/Informator%20ja%D0%BD-%D0%BC%D0%B0%D1%80%D1%82%202020%20IM.pdf>

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

- Учешће у припреми дугорочних стратегија здравља животиња, програма мера, здравља животиња, посебних програма здравствене заштите животиња од заразних болести животиња, програма сертификације за газдинства без заразних болести животиња;
- Праћење (мониторинг) спровођења програма здравствене заштите животиња;
- Праћење (мониторинг) епизоотиолошких ситуација у Републици Србији и свету;
- Праћење (мониторинг) примене мера превенције, појаве, ширења и искорењивања заразних болести;
- Прописивање ветеринарско-санитарних услова у карантину;
- Припрема програма и праћење реализације обележавања, регистрације, праћења кретања и следљивости животиња;
- Управљање софтверским апликацијама у оквиру информационог система министарства везано за здравље животиња, укључујући идентификацију и следљивост животиња;
- Припрема процедура за добијање статуса земље слободне од одређених заразних болести животиња у складу са стандардима ОИЕ и захтевима ЕУ.

Одељење за ветеринарску инспекцију је одговорно за контролу поштовања релевантних закона о ветерини и добробити животиња. Ветеринарски инспектори су одговорни за проверу поштовања законских прописа који се односе на добробит и ветеринарство. Тренутно¹² се контрола добробити животиња спроводи као део заштите здравља и добробити животиња или контроле безбедности хране, док не постоји посебна позиција за инспекторе који контролишу само поштовање закона о добробити животиња¹³ (Прилог 1 Организациона структура Управе за ветерину). Одељење за ветеринарску инспекцију састоји се од неколико одсека, седишта у Министарству и 26 регионалних одсека (канцеларија).

Ветеринарски инспектори могу да пријаве прекршајном суду неправилности у прихватилиштима и пансионима, и могу предложити забрану рада прихватилишта и пансиона ако неправилности нису отклоњене у прописаним временским периодима. Ветеринарски инспектори могу привремено или трајно одузети животиње да би

¹² Од Маја 2020 <http://www.vet.minpolj.gov.rs/uprava/Informatore%20ja%D0%B%D0%BC%D0%B0%D1%80%D1%82%202020%20IM.pdf>, приступљено 8.5.2020

¹³ Исто као изнад

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

заштитили живот и добробит животиње ако власник поступа супротно одредбама Закона о добробити животиња. Животиње које су привремено одузете могу се вратити власнику или држаоцу ако су испуњени услови према Закону о добробити животиња за његово даље чување или ако се могу збринути на начин прописан овим законом и Законом о ветеринарству, или могу бити убијене на хуман начин о трошку власника.

Инспектори могу наложити исправљање неправилности у прихватилиштима и пансионима у одређеним временским периодима и могу забранити рад прихватилишта и пансиона ако неправилности нису отклоњене у прописаним роковима.

2.2.2. ДРУГИ НАДЛЕЖНИ ИЗВРШНИ ОРГАНИ

Комунална инспекција и комунална милиција

Зоохигијена је комунална делатност која, између осталог, обухвата хватање, превоз, негу, смештање изгубљених или напуштених животиња у прихватилиште, контролу и смањење популације изгубљених и напуштених паса и мачака, уклањање лешева угинулих животиња са јавних површина и објекте за узгој. Постоји неколико нивоа инспекције да би се контролисало како локалне самоуправе спроводе законске обавезе које им прописује држава. Највиши ниво је државна инспекција за комуналне послове. Спровођење комуналног законодавства контролишу општински или градски комунални инспектори. Трећи ниво је комунална милиција као део локалне самоуправе који помаже локалној власти у извршењу комуналних питања. Комунална милиција може издати упозорења или усмене наредбе у случају тежих кршења, а своје налазе прослеђује другим надлежним органима (полицији, инспекцијама). Комунална милиција сарађује са комуналним инспекторима.¹⁴

2.2.3 ПРИМЕНА ЗАКОНА И СУДСКИ СИСТЕМ

Србија има континентално-европски систем права, што значи да је право кодификовано, тако да судови искључиво тумаче законодавство, уместо да их обавезује преседан (правило утврђено у претходном правном случају). Дакле, не постоји доктрина преседана. Организација судског система у Србији и надлежност судова регулисани су **Законом о уређењу судова** ("Сл. Гласник РС", бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 - др. Закон, 78/2011 - др. Закон, 101/2011, 101/2013,

¹⁴ Члан 7, Закон о комуналној милицији

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

106/2015, 40/2015 - др. Закон, 13/2016, 108/2016, 113/2017, 65/2018 - одлука УС, 87 / 2018 и 88/2018 - одлука САД). Судски систем чине Уставни суд, судови опште надлежности и судови посебне надлежности.

Кривични поступак у случају окрутности према животињама или борби паса

Окрутност према животињама је кривично дело у Републици Србији, а организовање, финансирање, одржавање и клађење на борбе са животињама, као и обука животиња за борбе је криминална активност¹⁵. Кривични поступак у Србији регулисан је **Законом о кривичном поступку** ("Сл. Гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019). Кривични поступак састоји се од прелиминарног кривичног поступка током кога су странке, које су постале свесне да је почињен кривични поступак, дужне да кривично дело пријаве јавном тужиоцу, или полицији која даље кривично дело пријављује јавном тужиоцу. Иницијални акт је следећи корак и састоји се од истраге против осумњиченог за почињено кривично дело, затим јавни тужилац подиже оптужницу, након чега следи главно суђење и пресуда суда.

У систему грађанског права, следећи органи су укључени у кривични поступак:

- јавни тужилац који води предистражни поступак и истрагу.
- Судија за претходни поступак који надгледа истрагу у прелиминарној и иницијалној фази кривичног поступка
- судија самог суђења, односно судско веће судија, током главног претреса и доношења пресуде суда

Полиција помаже у процедури.

Уједи паса и компензације

Према Закону о облигационим односима, власник опасних ствари је одговоран за насталу штету. Друга обавеза је ако је пас (као опасна ствар) залутао и власник се не може одредити, јединица локалне самоуправе је одговорна за штету која се догодила на територији њене надлежности. Основа одговорности је непредузимање неопходних мера за спречавање настанка штете. Оштећени могу поднети захтев за компензацију на суду. Неке ЈЛС су усвојиле своја локална правила о поступку и начину решавања захтева грађана за надокнаду штете настале услед уједа напуштених паса. Правила су оруђе за локалну самоуправу

¹⁵ Кривични законик, Члан 269

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

којим може покушати постићи нагодбу о финансијској компензацији са оштећеном страном ван суда.

2.2.4 ВЕТЕРИНАРИНАРСКА ДЕЛАТНОСТ

Добробит и заштита животиња су дефинисани законодавством као ветеринарска делатност, коју могу обављати само ветеринари¹⁶. Ветеринарску делатност обављају запослени у ветеринарским амбулантама, клиникама и лабораторијама¹⁷. Сектор у ветеринарским. Улога ветеринара је и превентивна: ветеринариводе рачуна о здрављу и добробити животиња, обављају имунопрофилактичке, дијагностичке, хируршке и друге поступке (стерилизација), спроводе терапије, обележавање и контролу обележавања животиња и држе базу података о обележеним животињама¹⁸. Ветеринарска комора је професионална организација која има статус правног лица, Она је основана ради заштите и побољшања стручности, очувања професионалне етике, подизањанивоа здравља животиња, као и ради заштите професионалних интереса ветеринара. Ветеринарска комора издаје, продужава, привремено или трајно одузима лиценце ветеринарима.

2.2.5 ЈЕДИНИЦЕ ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

Власти ЈЛС у Србији су одговорне за услуге и програме који се односе на сигурно окружење у погледу заштите здравља и животне средине. Власти локалне самоуправе¹⁹ одговорне су за развој и спровођење локалних одлука који се односе на контролу паса на јавним површинама²⁰. Локалне власти су дужне да пропишу правила за кретање паса, посебно паса и мачака на јавним површинама.

Један од задатака службе зоохигијене коју организује локална власт је хватање и смештање напуштених животиња у прихватилишта²¹. Локалне власти су дужне успоставити прихватилишта уколико постоје напуштене животиње на њиховој

¹⁶ Закон о ветеринарству, Члан 4

¹⁷ Закон о ветеринарству Члан 8

¹⁸ Закон о ветеринарству, Члан 16

¹⁹ Друго називи: локална самоуправа, јединица локалне самоуправе

²⁰ Закон о добробити животиња, Члан 54 (2)

²¹ Закон о ветеринарству, Члан 46

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

територији, тј. прикупљање, превоз и смештај напуштених и изгубљених животиња у прихватилишта, као и пружити им помоћ и негу²².

Посебне одредбе за које су одговорне зоохигијенске службе, а које су успоставиле локалне и општинске власти:

- управљање и одржавање прихватилишта
- прикупљање, превоз и смештај изгубљених или напуштених животиња,
- помоћ, брига и смештај напуштених животиња у прихватилишта,
- пружање одговарајуће ветеринарске неге за болесне или повређене изгубљене или напуштене животиње
- извршење хумане еутаназије или лишавање живота у складу са Законом о добробити животиња у случајевима неизлечиво болесних или тешко повређених животиња.

Како би се спречило повећање броја напуштених животиња у локалном окружењу, органи локалне самоуправе су одговорни и за креирање и имплементацију програма контроле и смањења популације напуштених паса и мачака у складу са специфичним карактеристикама животне средине²³ на територији њихове надлежности.

2.2.6 НЕВЛАДИНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

Невладине организације (НВО) су важни партнери надлежних органа и ветеринарских служби у доприносу јавној свести и разумевању. Оне могу бити драгоцену помоћ у пружању података са терена и ресурса који ће на практичан начин допринети дизајнирању и успешној имплементацији програма за контролу паса. НВО-е могу пружити локално знање о динамици паса и карактеристикама власништва, као и експертизу у руковању и одгајању паса и спровођењу програма стерилизације. НВО-е такође могу дати свој допринос, заједно са ветеринарима и централним и локалним властима, у едукацији јавности о одговорном власништву паса, и спровођењу заједничких кампања, пројеката и акција на локалном и националном нивоу (на пример, НВО треба да промовишу усвајање из прихватилишта).

²² Закон о добробити животиња, Члан 66

²³ Закон о добробити животиња, Члан 54 (1)

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

2.2.7 ВЛАСНИЦИ ПАСА И ОДГАЈИВАЧИ

Када особа преузме власништво над псом, постоји тренутно прихватање одговорности за тог пса као и за свако потомство које пас може произвести током свог живота или док се не нађе нови власник. Власник треба да обезбеди поштовање добробити пса, укључујући и бихевиоралне потребе (потребе за слободом изражавања природних облика понашања), као и заштиту пса, колико је то могуће, од заразних болести (нпр. вакцинацијом и заштитом од паразита) и од нежељене репродукције (нпр. контрацепцијом или стерилизацијом). Власници су у обавези да се постарају да власништво пса буде јасно обележено (трајном идентификацијом -микрочипом) и регистровано у централној бази података. Треба предузети све разумне кораке како би се осигурало да се пас не креће без надзора на начин који би представљао проблем заједници и / или окружењу.

Све наведене одговорности власника паса имају правну позадину у Закону о добробити животиња и Закону о ветеринарству.

Одговорност власника паса је да задовоље физиолошке и бихевиоралне потребе паса о којима се брину. Одговорност власника за живот, здравље и добробит његове животиње дефинисана је у Закону о добробити животиња²⁴, а напуштање животиње је забрањено овим законом²⁵. Власник је такође дужан сносити трошкове препуштања животиње прихватилишту ако је више не жели или није у могућности да се о њој брине²⁶.

Власник или чувар пса мора одговорно да се брине о свом псу, што значи да је власник дужан да обезбеди услове који задовољавају потребе животиње као што је довољна количина квалитетне хране и воде, довољно простора за слободно кретање, исхрану и одмор, склониште, микроклиматске и хигијенске услове живота и присуство и контакт са другим животињама исте врсте, очување физичког, менталног и генетског интегритета, као што су предузимање и спровођење превентивних, дијагностичких, хигијенских, терапијских и других мера ради заштите здравља животиње, спречавање повреде, болести разних узрока, страха, бола, патње и / или смрти²⁷.

²⁴ Закон о добробити животиња, Члан 6

²⁵ Закон о добробити животиња, Члан 7

²⁶ Закон о добробити животиња, Члан 6, 54

²⁷ Закон о добробити животиња, Члан 53, 21

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Коришћење поводника и заштитне корпе на њушци пса у јавности регулисано је на локалном нивоу, а обавеза власника је да се упозна са правилима ЈЛС о држању пса у јавности.

Власник пса је дужан да примењује прописане здравствене мере²⁸, односно да вакцинише пса против беснила и према Закону о ветеринарству вакцинисани пас мора бити трајно обележен и регистрован²⁹.

Власник кућног љубимца је одговоран за контролу репродукције своје животиње. Он / она мора да спречи неконтролисану репродукцију и нежељено потомство спречавањем контакта женки и мужјака, коришћењем контрацепције, кастрацијом мужјака и стерилизацијом женки³⁰.

Власник или чувар који није у могућности да се даље брине о животињи је дужан да им обезбеди одговарајући смештај.

Напуштање животиње је забрањено³¹.

Особа која изгуби животињу мора без одлагања, или најмање у року од 3 дана од губитка животиње, пријавити надлежној служби локалне самоуправе и ветеринарској служби. Уколико власник или држалац не пријави губитак, сматраће се да је намерно напустио животињу.

Животиње се могу еутаназирати само из разлога наведених у Закону о добробити животиња³²: ако је животиња неизлечиво болесна и ако је достигла старост па јој отказују основне животне функције. Нису дозвољени изузеци за еутаназацију здравих животиња, осим ако ветеринар не процени да је еутаназација боља у смислу добробити за животињу него живот који не вреди живети због дуготрајне психолошке патње и немогућности изражавања природног понашања, тј. ако би лишавање живота животиње спречило даљу патњу, у складу са мишљењем надлежног ветеринара.

Пси и мачке се могу продавати само у регистрованим одгајивачницама.³³ Власници кућних љубимаца који се баве комерцијалним узгојем и продајом паса

²⁸ Закон о ветеринарству, Члан 55 и 56

²⁹ Закон о добробити животиња, у Члану 55 се напомиње да се кућни љубимци обележавају и региструју према Закону и ветеринарству

³⁰ Закон о добробити животиња, Члан 55

³¹ Закон о добробити животиња, Члан 7

³² Закон о добробити животиња, Члан 15

³³ Закон о добробити животиња, Члан 56

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

одговорни су да воде рачуна о здрављу и добробити легла.³⁴ Они комерцијални одгајивачи паса који имају више од две женке дужни су да буду регистровани као одгајивачи у Министарству пољопривреде, шумарства и водопривреде³⁵. Приликом продаје паса одгајивачи су одговорни за издавање писменог упутства о свим релевантним подацима у вези неге продатих животиња.

³⁴ Закон о добробити животиња, Члан 56

³⁵ Закон о ветеринарству, Члан 73

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

2.3 ТРЕНУТНО СТАЊЕ НА ТЕРИТОРИЈИ СРБИЈЕ

Према Статистичком годишњаку 2018.³⁶ који је објавио Републички завод за статистику, Србија има 174 ЈЛС. Само 48,6% ЈЛС има план или програм за контролу популације паса на својој територији. Оне ЈЛС које спроводе програм морају да развију јасан скуп критеријума за мониторинг и евалуацију како би се проценила ефикасност тих интервенција.

Од 2014. године спроведено је низ истраживања како би се процениле одредбе о контроли популације паса на локалном и нивоу ЈЛС. Управа за ветерину је спровела ОИЕ упитник за оцену усаглашености са поглављем ОИЕ 7.7 Контролом популације напуштених паса у 2014., 2016. и 2018. години.

Током 2016. године, Управа за ветерину је спровела процену ЈЛС заједно са локалном НВО ORCA.

Извештај ОИЕ-NALED о најбољим праксама у промоцији стандарда ОИЕ за управљање популацијом напуштених паса од стране невладиних организација за добробит животиња и локални економски развој представљен је на трећој ОИЕ радионици која је одржана у Београду 2018. године.³⁷

Такође, у периоду од 2014. до фебруара 2020. године СКГО је са својим члановима, градовима и општинама и надлежним институцијама имала бројне активности и иницијативе у овој области. Анализиран је правни оквир и стање у ЈЛС у области зоохигијене и организован низ састанака са представницима Управе за ветерину, Министарства државне управе и локалне самоуправе, као и представницима удружења која делују у овој области. Управа за ветерину је представила 2015. године члановима председништва СКГО радну верзију нацрта измена и допуна Закона о добробити животиња, која је резултирала израдом Начела, мера и коментара СКГО у циљу решавања проблема напуштених паса и мачака у Србији. СКГО је овај документ доставила Управи за ветерину. Током 2016. године СКГО је даље развила поменути документ и у сарадњи са Управом за ветерину организовала дводневну радионицу на тему „Побољшање правног оквира и предузимање других мера за хумано решавање проблема напуштених паса и мачака у Србији“, у периоду од 23. до 24. 2. 2017. године, у Руми, која је окупила релевантне институције и организације које раде у овој области како би се

³⁶<https://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Pdf/G20182051.pdf>

³⁷ Исто као изнад

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

сагледало постојеће стање из различитих перспектива, сагледале потешкоће и представили правци и предлози за побољшање правног оквира за хумано и адекватно решавање проблема напуштених паса и мачака. Главни закључци ове радионице били су: потреба добре и континуиране сарадње између свих релевантних актера на националном и локалном нивоу, потреба промене правног оквира како би се омогућила ефикасна контрола локалних самоуправа, обезбеђивање финансијских предуслова за адекватно спровођење статутарних надлежности у овој области, унапређење локалних аката и промовисање добре праксе.

Кључни налази који су се појавили у анкетама доследно идентификују исте проблеме:

- Недостатак техничке вештине и знања за УПП
- Недовољно људских ресурса (на централном нивоу)
- Недовољно учешће НВО сектора
- Висока преваленца „хордашења“ (гомилање животиња)
- Социо-економски фактори

Упитник за 2016. годину упућен ЈЛС је открио следеће информације³⁸:

- 81% не врши процену популацију напуштених паса. Подаци оних који врше, показују пораст броја паса
- Све анкетирани ЈЛС (123) наводе да је проблем напада напуштених паса "врло чест", а 96% их наводи да им је потребна помоћ у решавању проблема
- 78,8% ЈЛС нема Програм за контролу популације напуштених паса
- Број одштетних захтева: од 20 до 300 (у градовима)
- Висина штете (накнаде) коју ЈЛС плаћају креће се од 25.000 динара (200 ЕУР) до 100.000 РСД + (близу 1.000 ЕУР)
- У ЈЛС је основано 43 прихватиштва у периоду од 6 година (2010-2015)
- 170.000 + паса ухваћеном током 6 година (2010-2015)
- Особе које су задобиле повреде од паса од 9.867 (2010) до 15.024 (2015)
- 25 милиона ЕУР компензације је исплаћено у 6 година
- Процењени број паса у власништву регистрованих у националној бази у 2018. години био је 280.000

³⁸https://rpawe.oie.int/fileadmin/upload-activities/upload-staydog/sdb3/oie_sdb3_naled_20180613.pdf

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Када је у питању Београд, градске власти у сарадњи са службом за контролу паса „Ветерина Београд“ улажу напоре да реше овај проблем, укључујући хватање напуштених паса и пружање склоништа за њих, спроводећи УВСП као главну интервенцију, едукацију власника паса, комуникацију и кампање за јачање свести. „Ветерина Београд“ управља пет прихватилишта у Београду са капацитетом за држање 3.500 напуштених паса.

Главни недостаци утврђени истраживањем за 2018. годину показују **потребу за:**

- Званичним одобравањем локалних програма на националном нивоу
- Повећањем људских ресурса (на централном нивоу)
- Повећањем финансијских средстава
- Побољшањем сарадње свих заинтересованих страна

У априлу 2018. године Национална алијанса за локални економски развој (NALED)³⁹ у сарадњи са Министарством пољопривреде, шумарства и водопривреде, Министарством државне управе и локалне самоуправе и НВО Организацијом за поштовање и бригу о животињама (ORCA), је организовала округли сто на тему потреба за развојем националне стратегије за контролу популације напуштених паса и фокусирањем на програме контроле ЈЛС.

2.3.1 БРОЈ ОБЕЛЕЖЕНИХ И РЕГИСТРОВАНИХ ПАСА

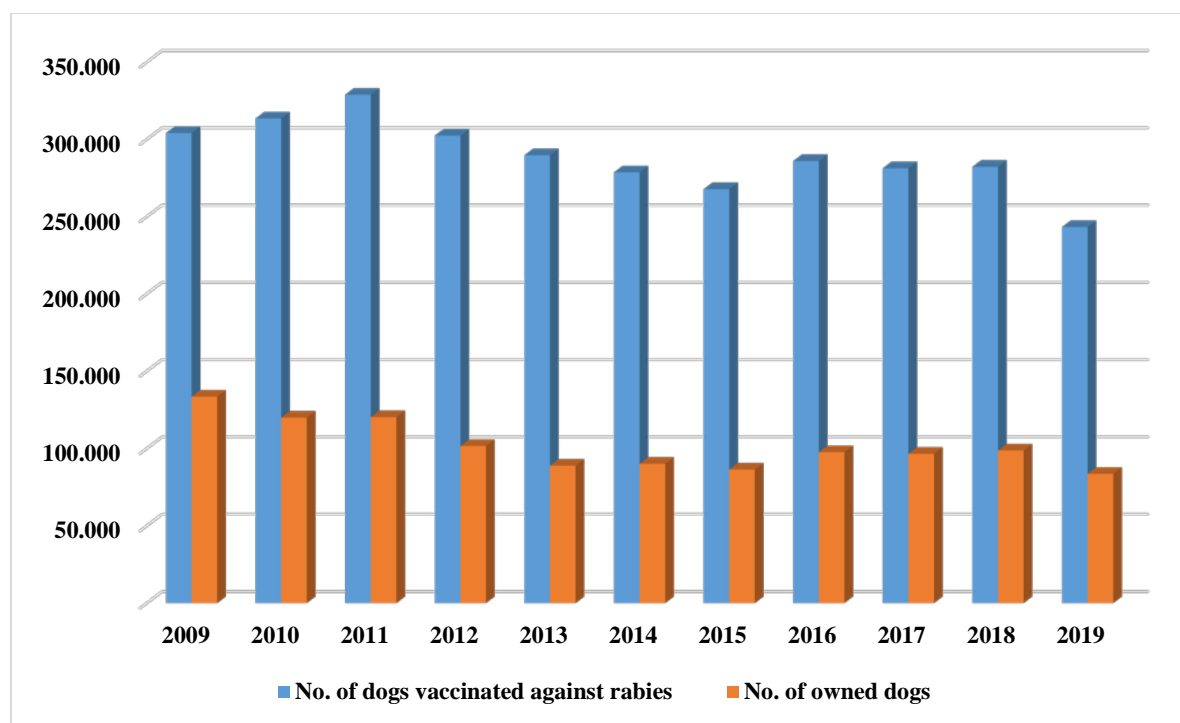
Национална база података Србије у 2019. години броји 1,117,017 регистрованих паса.

Број вакцинација против беснила је 3,177,780.

Тренд регистрованих паса и паса вакцинисаних против беснила, од 2009. до 2019. године, приказан је на Графикону 1.

³⁹ Национална алијанса за локални економски развој

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Слика 1. Број регистрованих паса и број паса вакцинисаних против беснила у периоду 2009-2019 у Србији

Број регистрованих прихватилишта за псе који се налазе на територији Србије је 92.

Мапа српских прихватилишта према 2019. години приказана је испод Ветеринарске службе.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

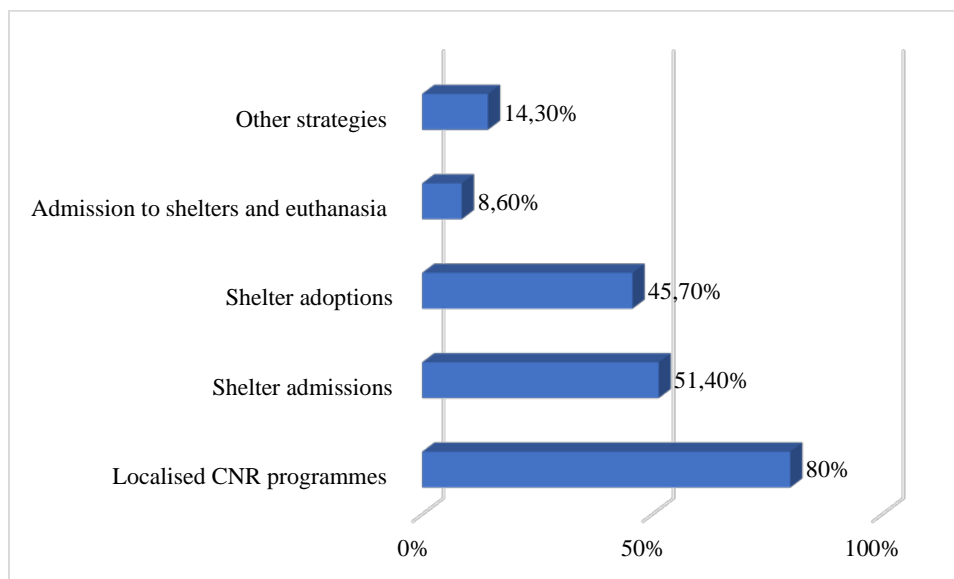
На националном нивоу, само су 27 одгајивача паса уписана у базу података Управе за ветерину Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде.

У оквиру ЕУ пројекта „Јачање здравља и добробити животиња“, 2020. године спроведено је истраживање о јединицама локалне самоуправе и прихватилиштима, указујући на низ кључних приоритета.

2.3.2 АНКЕТА ЈЕДИНИЦА ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

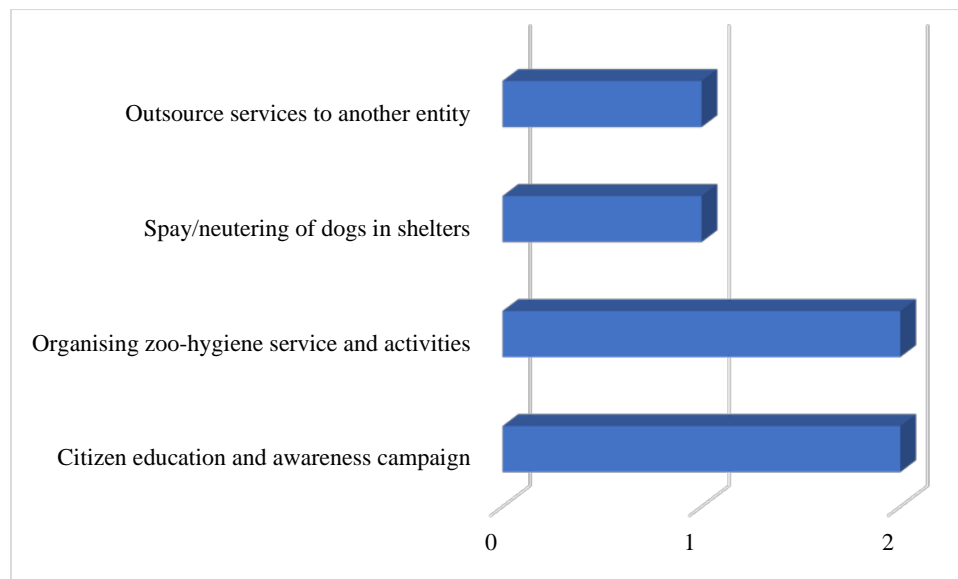
Од 169 позваних ЈЛС на анкетни упитник одговорило је седамдесет и две.

Од 72 ЈЛС, 35 (48,6%) је развило локалну стратегију за управљање популацијом напуштених паса. Претходно примењене стратегије биле су углавном (Слика 1): локализовани програми УСП-а (n = 28; 80%), приједи у прихватилишта (n = 18; 51,4%), усвајања изприхватилишта (n = 16; 45,7%), пријед у прихватилишта и еутаназија (n = 3; 8,6%) и остале стратегије (n = 5; 14,3%). Међу осталим локалним стратегијама за контролу паса које су предвиђене, испитаници су навели следеће (Слика 2): кампања за образовање и јачање свести грађана за две ЈЛС, док једна од две дотичне ЈЛС такође примењује стерилизацију паса у прихватилиштима, а једна користи услуге спољних сарадника док не успоставе властиту зоо-хигијенску службу, једна организује зоо-хигијенску службу ради израде локалног плана за контролу паса, а једна има успостављену службу хватања паса којом управља зоо-хигијенска служба.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Слика 3. Различите мере контроле популације паса изражене у процентима јединица локалне самоуправе које их спроводе.

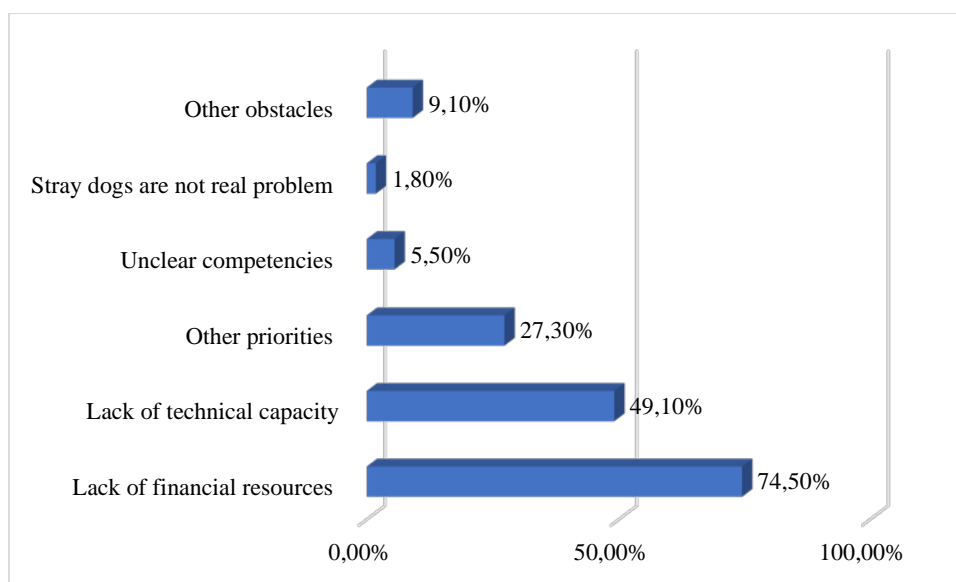
Слика 4. Остале интервенције различите од горе наведених, изражене у броју јединица локалне самоуправе које их спроводе.

Међу јединицама локалне самоуправе које још нису развиле локални програм за управљање популацијом напуштених паса, 65,4% планира развити локалну стратегију, 11,5% их не планира развити, док осталих 11,5% није сигурно за развој будуће стратегије, 7,7% је започело са планирањем стратегије, али није имплементирало ниједну активност, а 3,8% ће је развити када се развије и усвоји национална стратегија.

Међу онима који планирају развити локалну стратегију, 29,4% је планирало донети стратегију за напуштене псе током 2020. године, још 29,4% планирало је то за будућност, када ће бити осигурани услови (углавном финансијски), док је 41,2% само изјавило да ће спроводите план без одређених временских распона.

Међу главним препрекама за развој локалне стратегије, ЈЛС наводе недостатак финансијских средстава и недовољно финансирање (n = 41; 74,5%) и недостатак техничких капацитета (n = 27; 49,1%). Преостале ЈЛС наводе и друге важније приоритете (n = 15; 27,3%), недостатак јасних надлежности за контролу напуштених паса (n = 3; 5,5%) и оних којима напуштени пси не представљају проблем (n = 1; 1,8%). Пет преосталих јединица локалне самоуправе (9,1%) наводи друге препреке које нису наведене (слика 5).

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

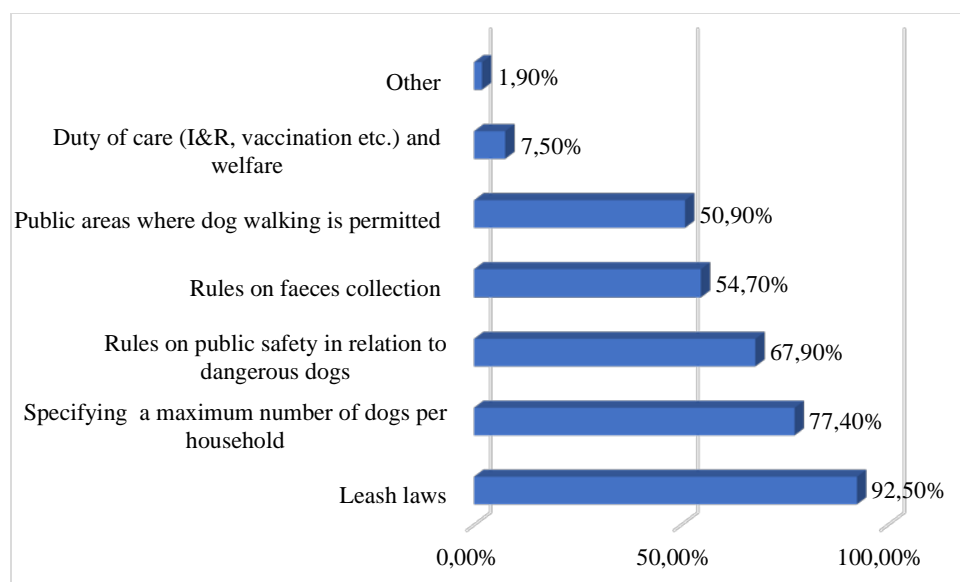

Слика 5. Главне препреке за имплементацију стратегије управљања напуштеним псима изражене у процентној вредности јединица локалне самоуправе.

75,7% јединица локалне самоуправе развило је одредбе за обавезе и одговорности власника у вези са држањем паса на јавним површинама.

Главне мере обухваћене одлукама су: правила о поводнику (n = 27; 92,5%), одлукекоје одређују максимални број паса по домаћинству (n = 41; 77,4%), правила о јавној безбедности по путању опасних паса (n = 35; 67,9%), правила о скупљању фецеса (n = 29; 54,7%), јавне површине у којима је дозвољено шетање паса (n = 27; 50,9), дужност неге, као што су ИР, вакцинација итд. и добробит (n = 4; 7,5%). Једна ЈЛС захтева да домаћинства која поседују псе постављају знак "чувајте се пса" (слика 6).

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Слика 6. Главне мере које примењују ЈЛС у погледу обавеза и одговорности власника за држање пасана јавним површинама (изражено у% ЈЛС)

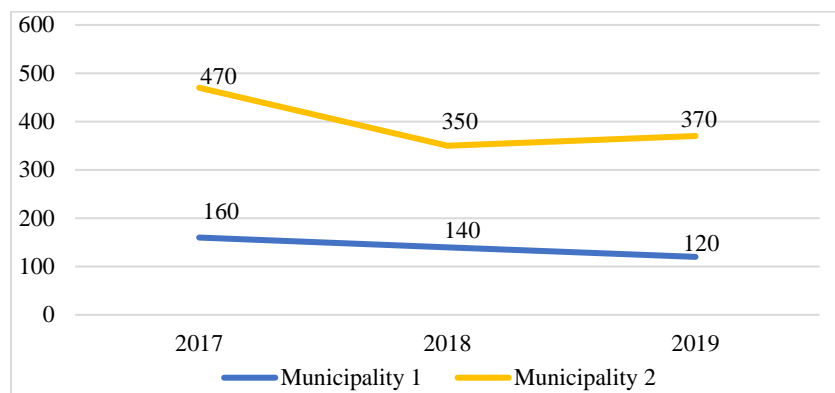
Од ЈЛС које нису успоставиле одредбе о обавезама и одговорностима власника зпо питању држања паса на јавним површинама (24,3%), 73% (n = 11) планира да га развије (од чега 50% планира да га развије током 2020.), док други део (27%) не планира да развије било коју одредбу која би утврдила посебна правила за обавезе и одговорности власника.

Само 5,6% (n = 4) ЈЛС које су одговориле на упитник процењују број и стањенапуштених паса на својој територији. Међу њима, само једна има сарадњу са локалним невладиним организацијама.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Само једна ЈЛС врши индикативне процене броја паса током три узастопна дана на различитим локацијама. Методологије анкетирања које користе друге општине су: бројање ухваћених и збринутих паса у прихватилишта и бројање уједа напуштених паса у сарадњи са Министарством унутрашњих послова и полицијским властима.

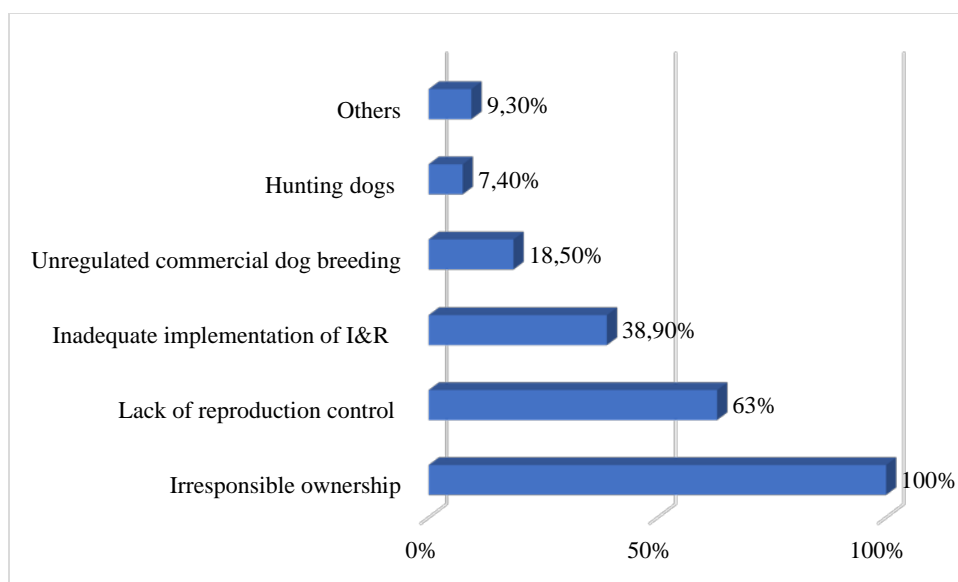
Две ЈЛС су пријавиле број процењених напуштених паса током трогодишњег периода 2017-2019 (Слика 7), док преостале две немају расположиве податке.

Слика 7. Број процењених паса током трогодишњег периода 2017-2019 које су процениле две ЈЛС.

76,10% ЈЛС изјављује да је могуће проценити главне изворе напуштених паса на њиховој територији. За све њих главни извор је неодговорно власништво. Остали идентификовани извори су: недостатак контроле репродукције (63%), неадекватна примена ОР (38,9%), нерегулисани комерцијални узгој паса (18,5%), ловачки пси (7,4%) и други (9,3%). Међу њима су главни проблеми пси доведени из других ЈЛС (75%) и пси које су напустили туристи (25%) (слика 8).

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Слика 8. Главни извори напуштених паса које су идентификовале општине, изражени у процентној вредности ЈЛС.

Двадесет и две (31%) ЈЛС су свесне других теренских активности које на територији своје надлежности обављају други субјекти (нпр. НВО). Активности које се најчешће спроводе су: усвајање паса, спровођење кампања за стерилизације, кампање за јачање свести грађана, смештај паса у прихватилишта, ОРи акције вакцинација и храњење и брига о напуштеним псима *in situ*. Једна ЈЛС није упозната са активностима које обављају НВО.

Двадесет (28,9%) ЈЛС је свесно кампања јачања свести које спроводе други субјекти (нпр. НВО) на њиховој територији. Главне теме кампања за јачање свести су:

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

добробит животиња (100%), значај контроле репродукције (75%), важност ОР (70%), промоција усвајања из прихватилишта (65%), смањење и контрола напуштања паса (45%), здравље животиња и спречавање болести (40%), спречавање уједа паса (30%), информације о динамици и екологији напуштених паса (10%), као и информације о напуштеним псима у Републици Србији (5%))

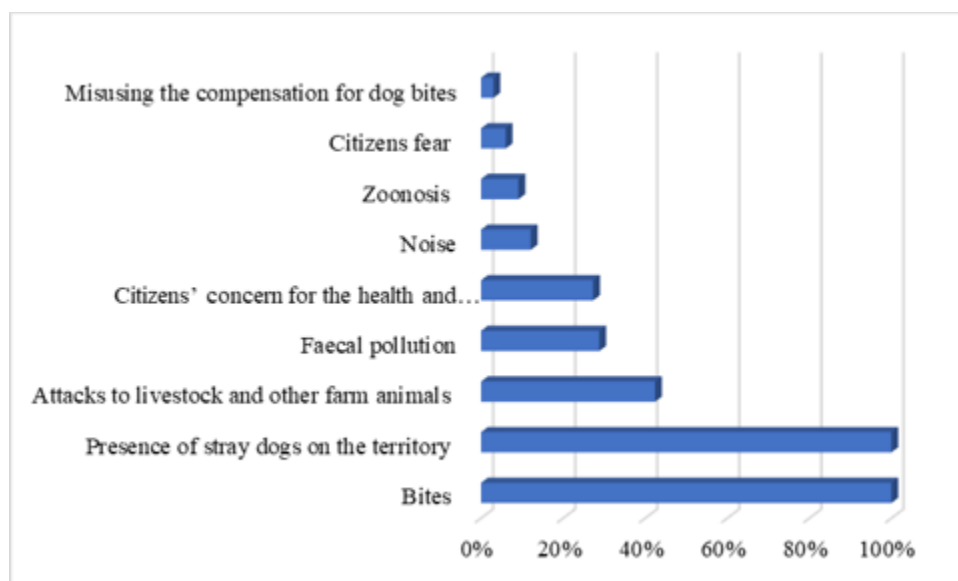
За три од ових 20 ЈЛС (15%) кампање јачања свести допринеле су промени понашања људи у погледу одговорног власништва. Главне промене које су приметили су пораст ОР и стерилизација, и смањење броја уједа паса и броја грађана који пријављују проблеме са напуштеним псима. Такође су приметили незнатно смањење напуштања и пораст усвајања из прихватилишта.

За шест од тих 20 ЈЛС (30%) кампање за јачање свести нису утицале на људско понашање, док 11 од њих (55%) није имало никакве податке.

Од анкетираних ЈЛС, 11,70% финансира НВО пројекте у области добробити животиња.

За све ЈЛС, главни проблеми везани за присуство напуштених паса на територији су уједи паса, праћени нападима на фармске и друге домаће животиње (42,4%), загађивањем фекалијама (28,8%), забринутост грађана за здравље и добробит паса (27,3%), бука (12,1%), зоонозе (9,1%), страх грађана од уједа напуштених паса (6%) и злоупотреба надокнаде за уједе паса (3%) (слика 9).

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Слика 9. Главни проблеми у вези са присуством напуштених паса на територији, изражени у процентној вредности ЈЛС.

59,40% ЈЛС је исплатило одштету грађанима из свог буџета због штете коју су проузроковали напуштени пси. Међу испитаницима 65,1% (n = 41) води евиденцију о броју инцидената уједа паса које су изазвали напуштени пси на територији своје ЈЛС.

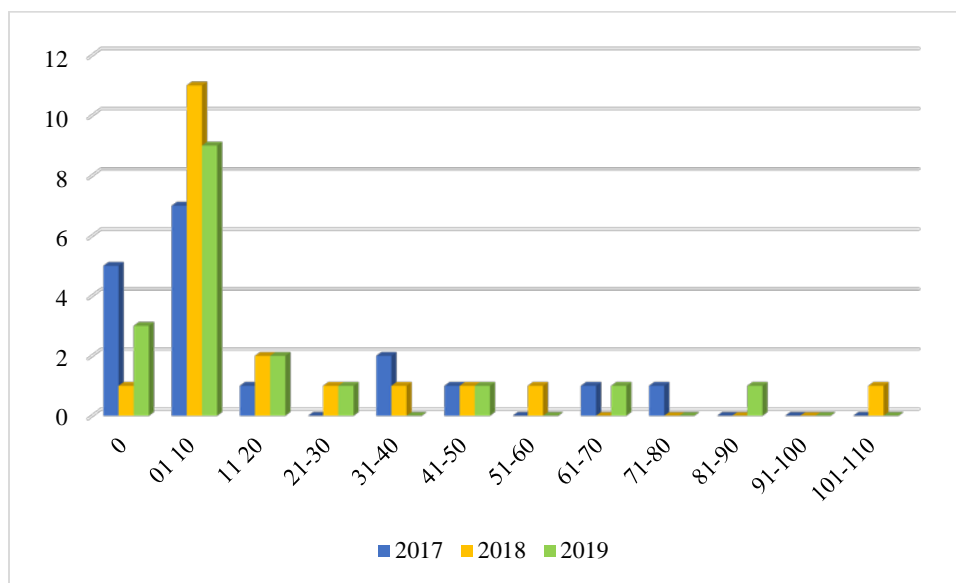
Процењени број уједа паса у трогодишњем периоду 2017-2019, на територији која је у надлежности испитаних ЈЛС био је 2.521 у 2017. години; 2.970 у 2018; и 2.694 у 2019. Седам ЈЛС нема доступних података о броју уједа паса.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Међу испитаницима 4,9% ($n = 3$) води евиденцију о броју саобраћајних незгода чији су узрок напуштени пси. Међу њима, две ЈЛС су изјавиле да су током трогодишњег периода 2017-2019. регистровале нула саобраћајних удеса чији су узрок напуштени пси, а једна ЈЛС је навела да је у 2019. години регистрован један случај. Све оне наводе да за период 2017-2019. ниједна општина није исплатила одштету за штете настале у саобраћајним незгодама у којима су учествовали напуштени пси.

32,8% ($n = 20$) испитаника води евиденцију о броју напада напуштених паса на домаће (фармске, стоку) животиње на њиховој територији. Број напада напуштених паса на домаће животиње у трогодишњем периоду 2017-2019, приказан је на слици 10. Две ЈЛС немају доступне податке о нападима напуштених паса на домаће животиње.

Укупан број напада напуштених паса на домаће животиње на територији надлежности испитаних ЈЛС био је 307 у 2017. години; 302 у 2018; и 255 у 2019. години.

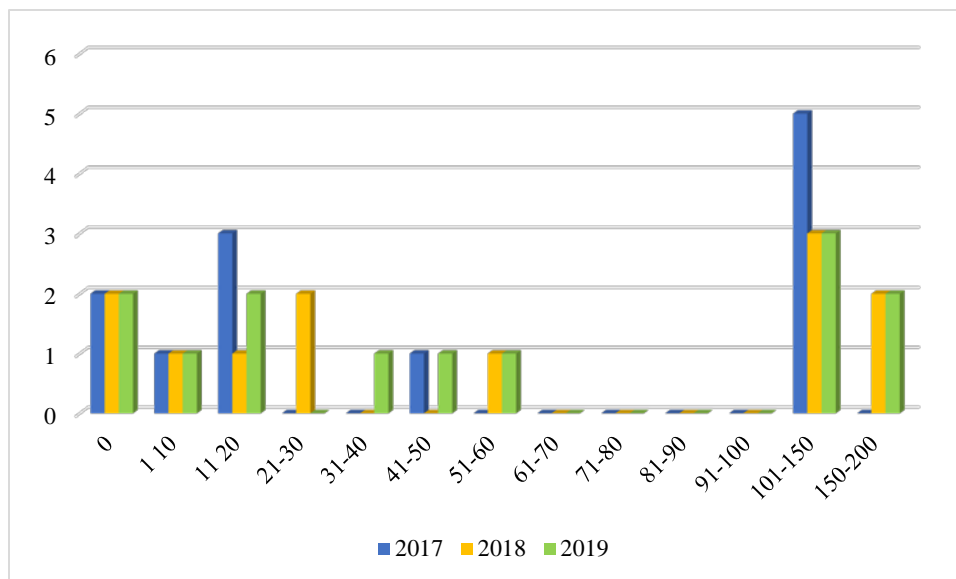
Слика 10. Број напада напуштених паса на домаће животиње у трогодишњем периоду 2017-2019 у различитим ЈЛС. Број напада пријављен је у апцисној осци, док се о броју ЈЛС наводи у ординатној осци.

30,2% ($n = 19$) испитаника води евиденцију о броју уинулих животиња сакупљених са улица. Број уинулих животиња (лешева) прикупљених са улица у трогодишњем

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

периоду 2017-2019. године, приказан је на слици 11. Седам ЈЛС нема расположивих података о броју угинулих животиња прикупљених са улице.

Укупна количина животињских лешева скупљених са улица на територији надлежности испитаних ЈЛС је у 2017. години била 801; 816 у 2018; и 850 у 2019. години.

Слика 11: Број угинулих паса сакупљених са улица у трогодишњем периоду 2017-2019 у различитим ЈЛС. Број угинулих паса пријављен је у апцисној оси, док се број ЈЛС наводи у ординатној оси.

Међу испитаницима само 19,4% ($n = 12$) има регистровано постројење за нешкодљиво уклањање лешева животиња.

25,4% испитаника ($n = 16$) води евиденцију о позивима и извештајима грађана о напуштеним псима. Међу њима, десет ЈЛС нема расположиве податке. Међу позивима и извештајима грађана који се односе на напуштене псе, три најчешће споменута су присуство напуштених паса на јавним површинама, уједи паса и страх од паса.

Само две ЈЛС (3,2%) воде евиденцију о броју пријављених занемаривања и злостављања паса. Ниједан од њих нема расположивих података у вези са бројем злостављаних / занемарених паса за трогодишње раздобље 2017-2019, али наводе да су главни разлози: тровање, неадекватни услови за живот и повреде.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

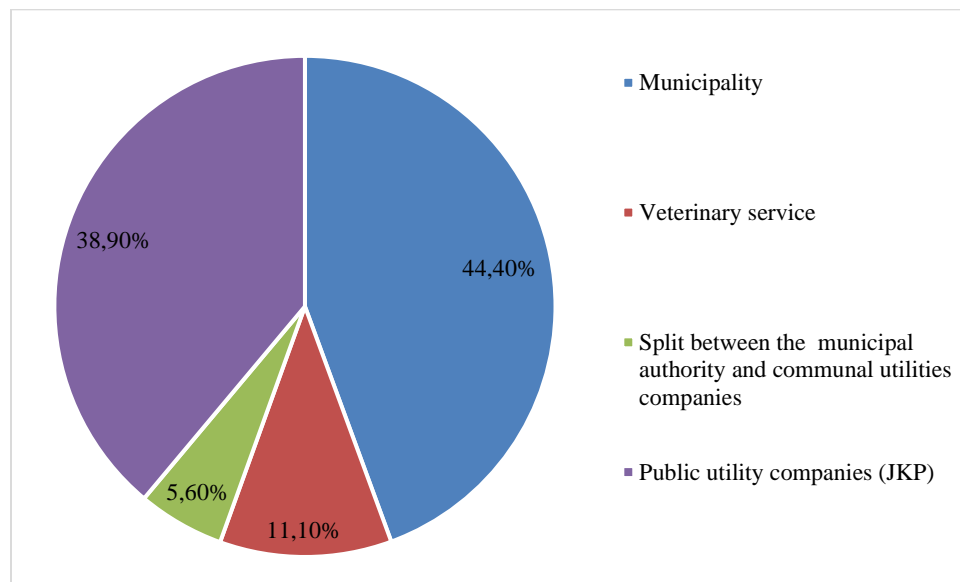
Процент ЈЛС које имају прихватилиште на својој територији је 28,6% (n = 18). Међу тим прихватилиштима већина је у власништву својих општинских власти.

Међу ЈЛС које немају прихватилиште, 40% има уговор са другим општинским властима о хватању и процесуирању напуштених паса. Међу 60% ЈЛС које немају прихватилиште на својој територији или уговор са другим општинским властима, 59% планира изградњу прихватилишта за напуштене псе; преосталих 41% изјавило је да нема планова за изградњу прихватилишта.

2.3.3 АНКЕТА ПРИХВАТИЛИШТА

Осамнаест прихватилишта одговорило је на упитник од 71 позваних 25,3%.

Слика испод (слика 1) показује да 44,4% прихватилишта управља ЈЛС (n = 8), 11,1% ветеринарске службе (n = 2), а 5,6% (n = 1) имају подељену управљачку структуру између општинске власти и комуналних предузећа. 38,9% (n = 7) је одговорило да други субјекти, попут јавних комуналних предузећа (ЈКП), управљају прихватилиштем (слика 1).

Слика 1: Врста управљања прихватилиштем, изражена у процентној вредности прихватилишта.

Сва прихватилишта примају напуштене псе са исте територије, осим једног који прима и псе са територије пет других ЈЛС.

Главни извори финансирања већине прихватилишта (88,9%; n = 16) су из

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

општинског буџета, док се (11,1%; n = 2) финансирају из сопствених средстава.

Укупни годишњи буџет за 17 прихватилишта је 284.882.030 динара, а креће се од најмање 2 милиона РСД до максимално 167 милиона РСД.

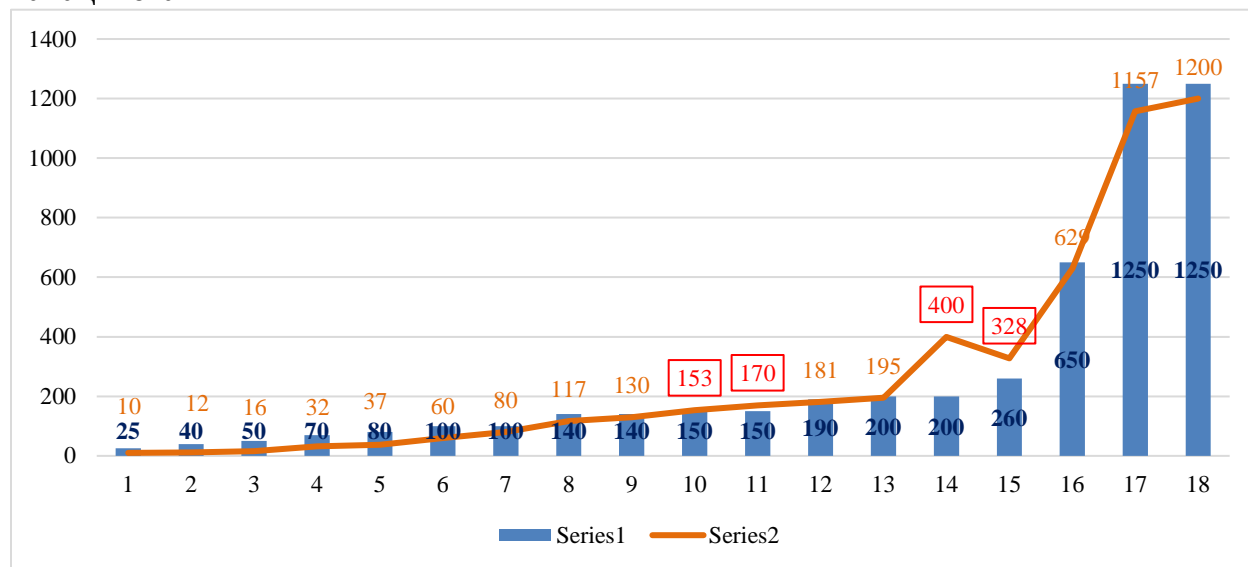
Укупни годишњи трошак за 14 прихватилишта је 239.771.162 динара, а креће се од 2 до 167 милиона. РСД, што укупно износи 2.049.326 евра.

94,4% (n = 17) прихватилишта је отворено за јавност; дани у недељи и сати у којима је прихватилиште отворено за јавност варирају, од само радним данима 44,40%, седам дана у недељи 22,20%, а 33,40% нема редован распоред отварања.

Поред тога, њих 36,4% је отворено и током празника.

Стварни капацитет паса сваког прихватилишта приказан је на слици 2 и корелираса бројем паса присутних у прихватилишту у моменту попуњавања упитника.

Укупни капацитет 18 прихватилишта је 5.045, док је укупан број присутних паса 4.907, што указује на то да су у време истраживања прихватилишта била испод пуног капацитета.

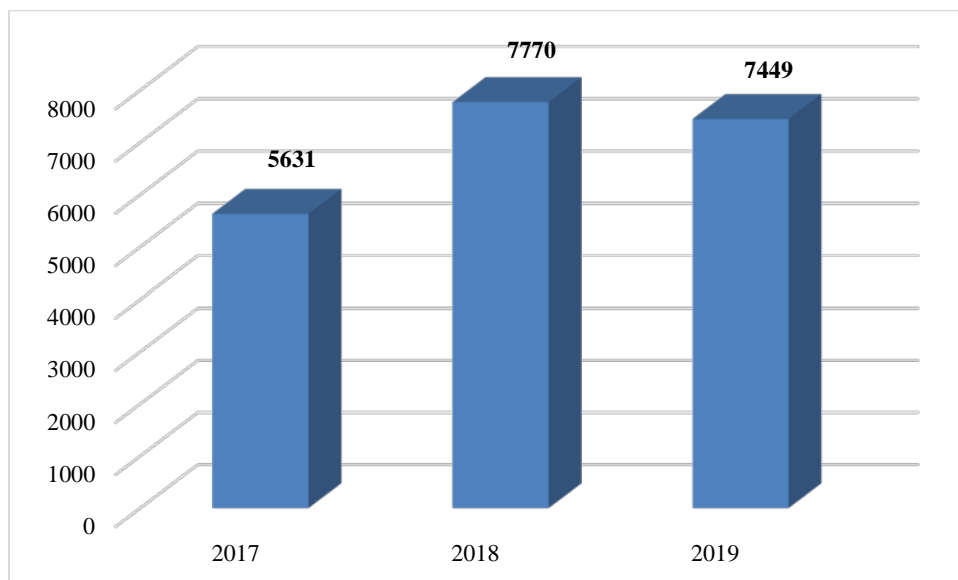

Слика 2. Број капацитета и број паса у сваком прихватилишту (без београдских прихватилишта). Црвеном бојом су истакнута она прихватилишта која прелазе максимални број дозвољених паса

Укупан број свих примљених паса био је 5.631 у 2017. (Мин. 0, Макс. 2,469; средња 402), 7,770 у 2018. години (Мин. 0, Макс. 4,125; средња 555) и 7,449 у 2019. години

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

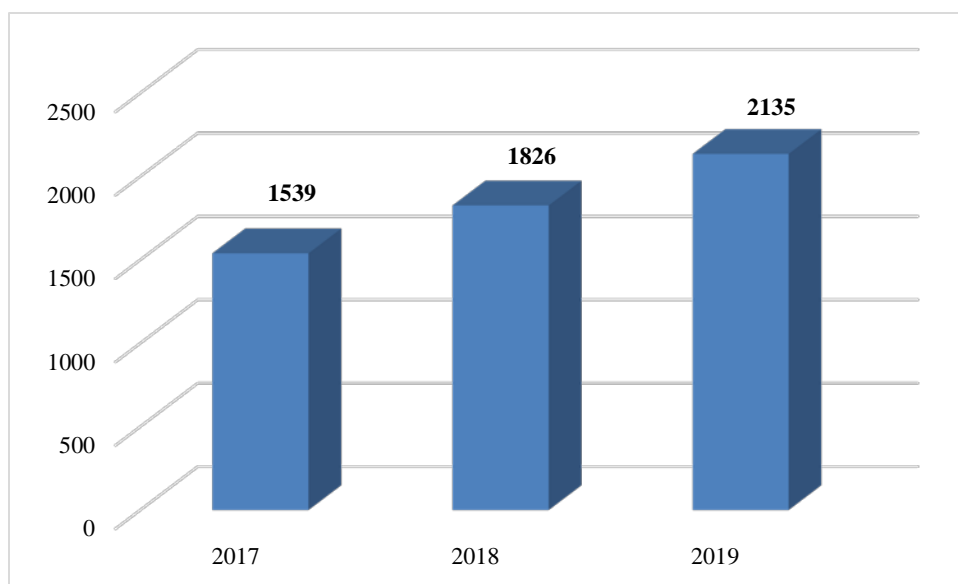
(Мин. 64, Макс. 4,049; значи 532). Ови подаци су графички приказани у графикону испод (слика 3).

Слика 3: Укупан број свих паса примљених у прихватиштва у периоду 2017-2019.

Укупан број примљених **паса који су се слободно кретали**, у 2017. години био је 1.539 (Мин 0, Макс 504; просечно 134) 1.826 у 2018. (Мин 0, Макс 705; средње 166) и 2.135 у 2019. (Мин 32, Макс 607; средња 194) (Слика 4). Седам прихватиштва нема расположивих података о извору паса, односно да ли су у питању пси који се слободно крећу или пси у власништву.

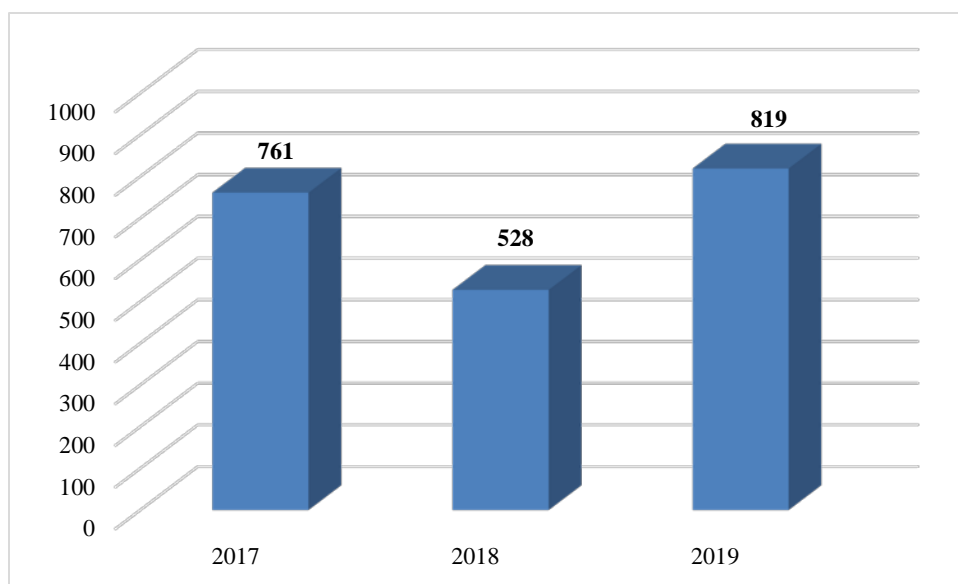
ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Слика 4: Укупан број паса који се слободно крећу примљених у прихватилишта у периоду 2017-2019.

Међу примљеним псима, 761 их је у 2017. власник препустио прихватилишту (Мин. 0, Макс. 504; средња 85), 528 их је препуштено у 2018. години (Мин. 0, Макс. 410; средња вредност 59). и 819 2019. (Мин 1, Макс. 454; средња вредност 91). Девет прихватилишта нема расположиве податке о псима којих су се власници директно одрекли (напустили, препустили).

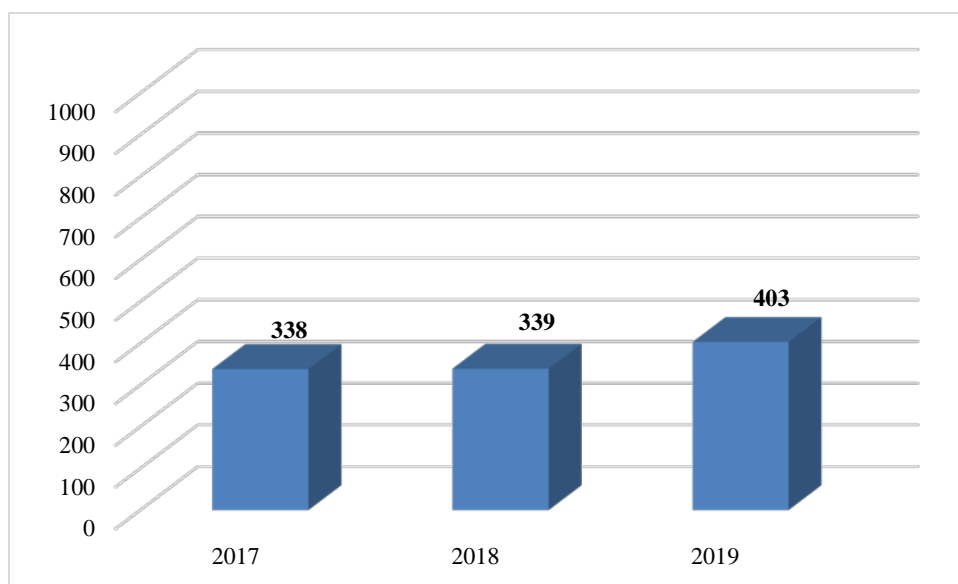
ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Слика 5. Укупан број паса које је власник препустио прихватиштима у периоду 2017-2019.

Само 338 је враћено власнику у 2017. години (Мин 0, Макс. 112; средња 31), 339 у 2018. (Мин 0, Макс 122; средња 31) и 403 у 2019. (Мин. 5, Макс. 137; средња 37) (Слика 6).

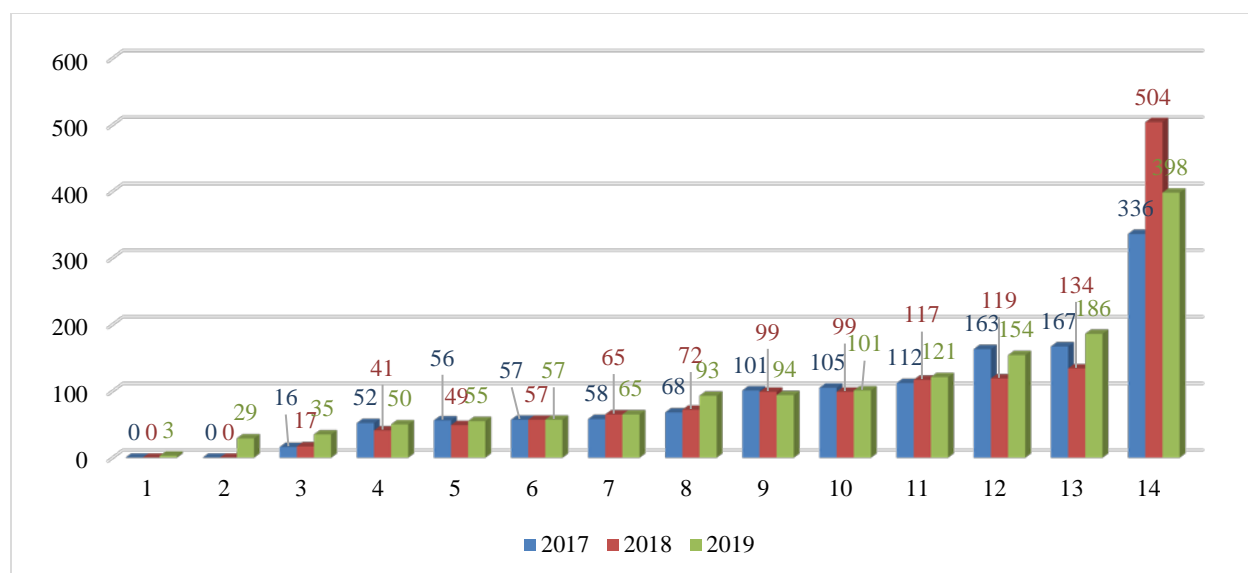
ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Слика 6. Укупан број паса који су враћени власницима у прихватилиштима у периоду 2017-2019.

Број усвојених паса у сваком прихватилишту је приказан на слици 7. Четири прихватилишта немају расположиве податке о усвајању паса.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

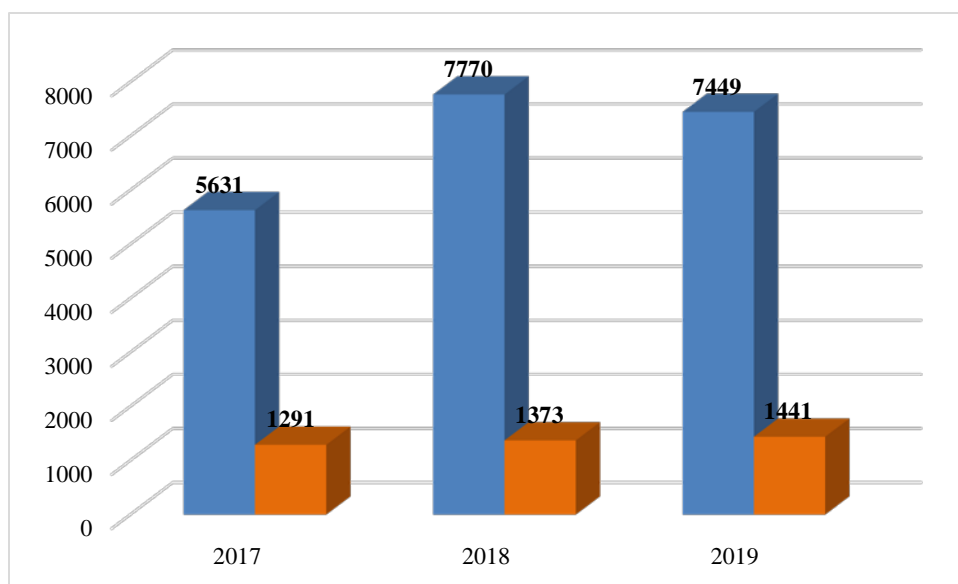

Слика 7. Број усвојених паса у сваком прихватилишту током трогодишњег периода 2017-2019.

У 2017. години усвојено је 1.291 паса (Мин 0, Макс 336; средња вредност 92), у 2018. години је усвојено 1.373 паса (Мин 0, Макс 504; средња вредност 98), а 2019. 1.441 (Мин 3, Макс 398; средња вредност 102). Подаци о броју усвојених и броју примљених паса наводе се у доњем графикаону (слика 8).

Просечан проценат паса усвојених из прихватилишта од броја примљених паса је 19%.

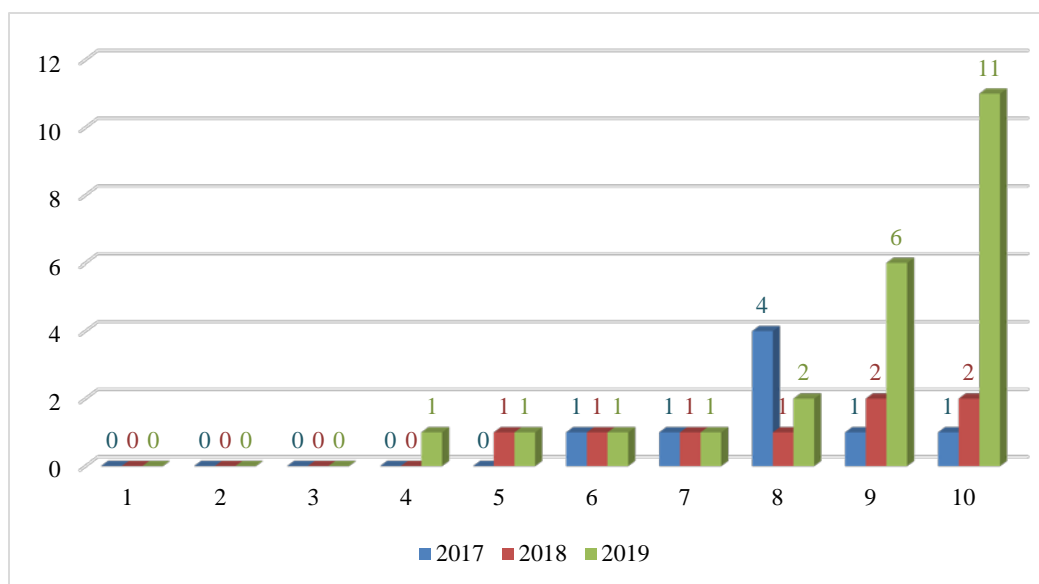
ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Слика 8. Укупан број паса усвојених из прихватилишта, у поређењу са бројем пријема паса, у периоду 2017-2019.

Међу усвојеним псима, осам је враћено у прихватилиште након усвајања 2017. у пет прихватилишта (Мин 0, Макс 4; средња вредност 1,7), у 2018. години осам паса је враћено у шест прихватилишта (Мин 0, Макс 2; средња вредност 1) и у 2019. години 23 су враћена у седам прихватилишта (Мин 0, Макс 11; средња вредност 2). Осам прихватилишта нема расположивих података о томе да су пси враћени у прихватилиште након неуспелог усвајања. Подаци за свако прихватилиште приказани су на слици 9.

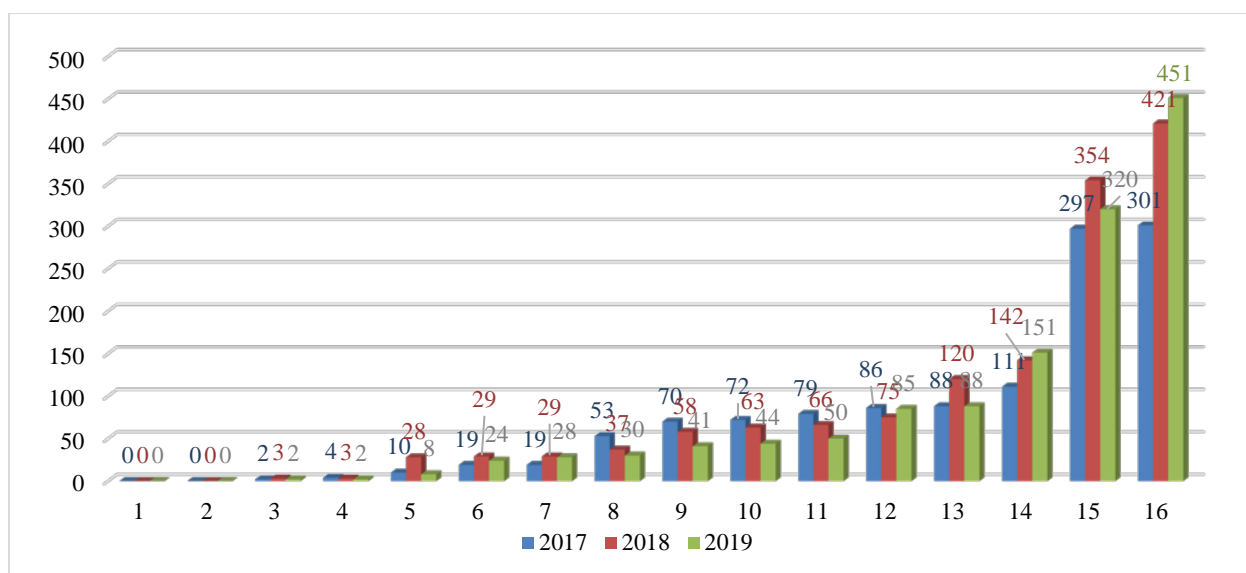
ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Слика 9. Број паса враћених у прихватилиште након усвајања у сваком прихватилиште током трогодишњег периода 2017-2019.

Број угинулих за свако прихватилиште приказан је на слици 10. Укупан број регистрованих смртних случајева у 12 прихватилишта износи 1.211 смртних случајева у 2017. години (Мин 0, Макс 301; средња вредност 76), а у 2018. години регистровано је 1.428 (Мин 0, Макс 421; средња вредност 89), док је у 2019. години било 1324 смртних случајева (Мин 0, Макс 451; средња вредност 83).

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

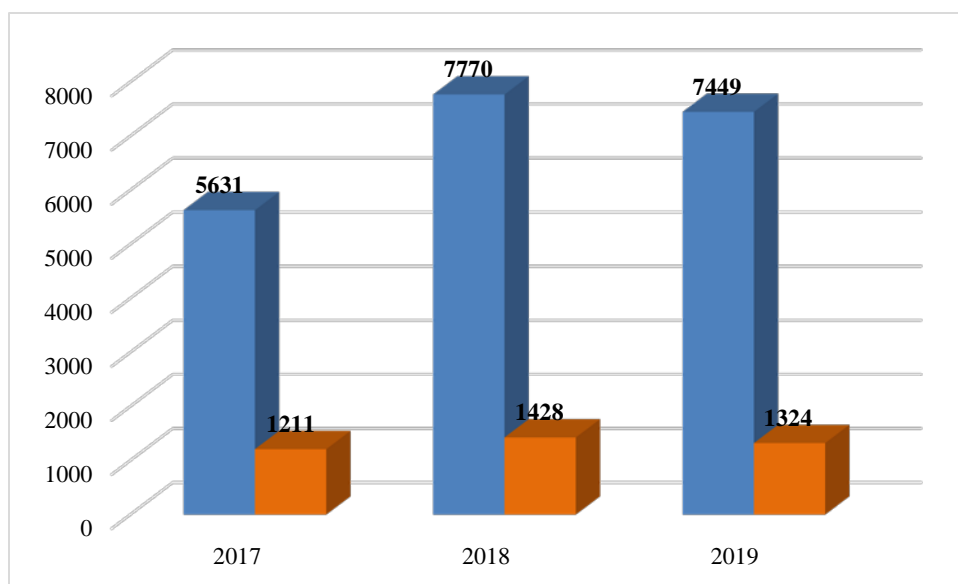

Слика 10. Број уинулих паса у сваком прихватилишту током трогодишњег периода 2017-2019.

У доњем графикону (слика 11.) приказани су подаци о пријемима у поређењу са уинућима, за трогодишњи период 2017-2019.

Просечан проценат уинућа паса у прихватилиштима у односу на број примљених паса је 19,2%.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Слика 12. Укупан број уинулих паса у прихватиљштима, у поређењу са бројем примљених паса, у периоду 2017-2019.

Међу анкетираним прихватиљштима, 55,5% њих (n = 10) је забежило угинућа услед борби паса унутар прихватиљшта. Међу тим прихватиљштима која су забежила угинућа услед борби, осам нема доступних података о броју паса. У остала два прихватиљшта шест паса је угиуло у 2017. години (Мин 2, Макс 4; средња вредност 3), шест је умрло у 2018. (средња вредност 3), а седам у 2019. (Мин 2, Макс 5; средња вредност 3,5).

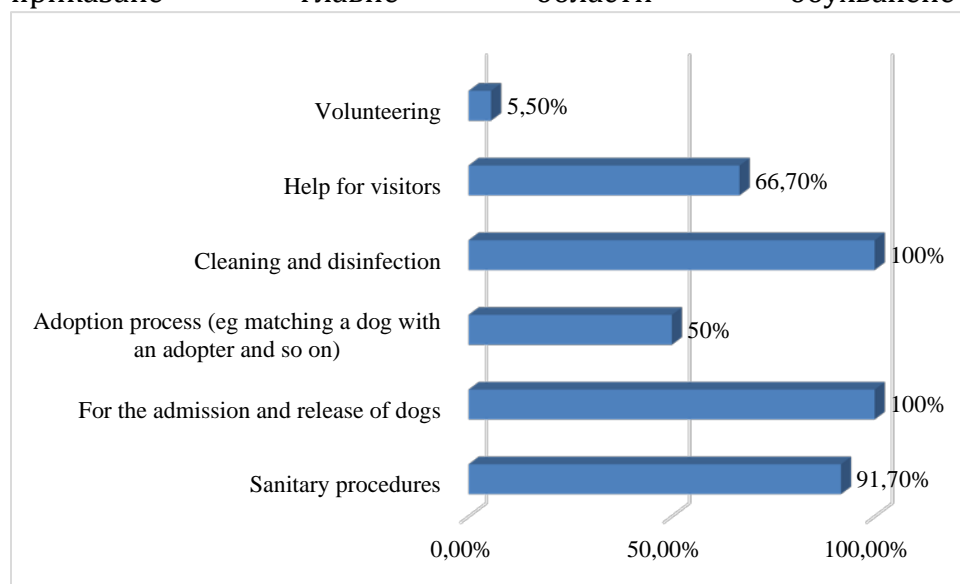
Два прихватиљшта немају доступне податке о броју еутаназираних паса у трогодишњем периоду 2017-2019. Остала прихватиљшта су забележила 60 у 2017.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

години (Мин 0, Макс 39; средња вредност 4), 68 у 2018. (Мин 0, Макс 53; средња вредност 4,3) и 89 у 2019. (Мин 0, Макс. 56; средња вредност 5,6).

Само су у једном прихватилишту (7,7%) пси еутанизирани због понашања; али то прихватилиште нема доступне податке о броју еутаназираних паса и врсти проблема у понашању који су довели до еутаназије.

73,3% прихватилишта има стандардне оперативне процедуре; На слици 12 су приказане главне области обухваћене СОП-овима.

Слика 12. Главне области обухваћене стандардним оперативним процедурама, изражене у процентној вредности прихватилишта.

У 18 прихватилишта има 33 ветеринара; три прихватилишта нема ветеринаре који раде у објекту, седам имају једног, три имају два ветеринара, два имају четири, а преостала прихватилишта имају пет, односно шест ветеринара који раде. Само два прихватилишта (11,1%) имају ветеринарску клинику.

92,3% (n = 16) прихватилишта има приступ ветеринарској служби коју могу назвати по потреби.

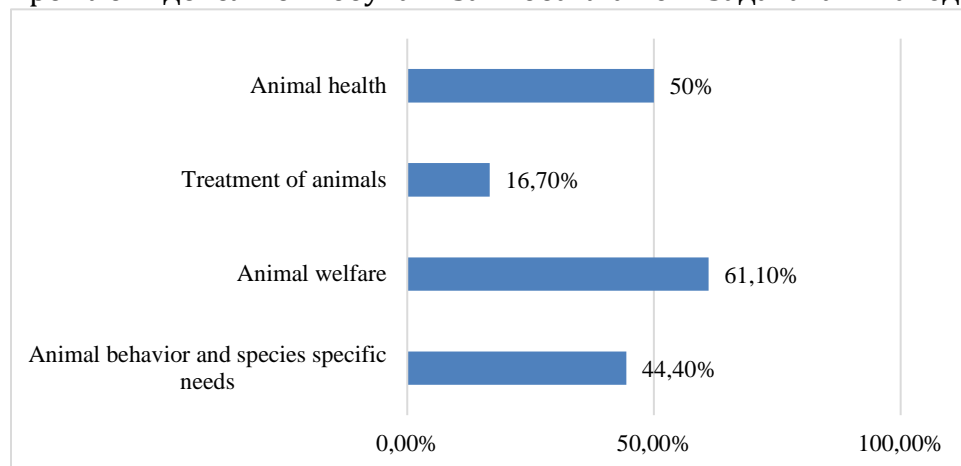
50% прихватилишта, девет од 18, има простор за хоспитализацију болесних паса, док 55,5% (n = 10) има изолациона подручја за псе који пате од заразних болести, која су одвојена од главног блока хоспитализације.

Три главна узрока смрти у прихватилиштима су старост, срчани црв, неоплазије. Пет

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

прихватилишта нема доступне податке о главним узроцима смрти.

Руководиоци прихватилишта и волонтери се обучавају у областима које су наведене у наставку (Слика 13). 88,9% прихватилишта наводи да је особље прихватилишта прошло довољно обука за обављање задатака наведених у наставку.

Слика 13: Области обуке за руководиоце прихватилишта и волонтере, изражена у процентној вредности прихватилишта.

44,4% прихватилишта ($n = 8$) има протокол за процену понашања паса приликом пријема, док само 16,7% прихватилишта ($n = 3$) има референтну особу за социјализацију проблематичних паса.

У табели испод, добробит паса је рангирана у процентима на скали од 1 (лоше) до 10 (оптимално).

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
-	-	11.1%	5.6%	5.6%	5.6%	16.6%	44.4%	11.1%	-

Табела 1: Резултат који су прихватилишта доделила у погледу општег статуса добробити паса, изражен у процентној вредности прихватилишта.

Три главне области које је потребно побољшати у циљу повећања добробити паса су инфраструктура, број особља и хигијена.

Када су у питању инфраструктурна побољшања која су била потребна, испитаници

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

су навели неадекватни затворени простор, недостатак простора на отвореном за вежбање паса, недостатак изолационих подручја и потребу за побољшањем општег квалитета смештаја.

2.3.4 ЗАКЉУЧЦИ

1. Иако се број прихватилишта повећава, као и број ухваћених напуштених паса, тренутне мере контроле нису донеле жељене резултате, што захтева систематски приступ УПП-у базираном на доказима, како на националном тако и на локалном нивоу. Велики број нових прихватилишта доказује доступност ресурса и спремност централних ЈЛС да успоставе услуге, међутим, треба проценити одредбе о здрављу и добробити животиња и техничке капацитете тих простора.
2. Чини се да многе ЈЛС раде без потпуног разумевања проблема који покушавају да решеи да не постоји редовна процена динамике популације паса или трендова у власништву.
3. Постојећу инфраструктуру треба побољшати како би се подигли стандарди здравља и добробити за псе у прихватилиштима и смештајним објектима. Технички и професионални капацитети оних који раде у УПП-у морају се решити програмом сталног усавршавања и развоја, а ветеринарски капацитети у прихватилиштима и објектима ЈЛС се морају повећати.

Још једно релевантно питање се односи на јавно здравље и велики број пријављених напада / уједа паса. У складу са подацима NALED-а, градови и ЈЛС у Србији су платили око 25.000.000 евра у последњих шест година због наводних напада напуштених паса у којима је учествовало 77.500 грађана. Истраживање NALED и ORCA показује да би 96% локалних власти (ЈЛС и градова) желело преглед постојећег регулаторног оквира у вези са исплатом накнада грађанима.

4. Очигледно је да су инциденти уједа паса распрострањени, међутим постоји забринутост да су многе уједе паса које наводно наносе напуштени пси заправо узроковали власнички пси. Цео систем за подношење накнада по закону о заштити грађана треба ревидирати јер се систем очигледно злоупотребљава, што доводи до изнуђивачких трошкова ЈЛС. На пример, систем накнаде би могао да буде усклађен са судском праксом и, ако је

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

потребно, могле би да се организују консултације са правосудним органима на локалном/националном нивоу, како би били свесни мера које систем предузима да би збринуо напуштене животиње и ставио проблем уједа паса под контролу. Део компензационих средстава могао би да се преусмерина изградњу ефикаснијих система за контролу напуштених паса.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

ДЕО 3

3.1 ПРИНЦИПИ СТРАТЕГИЈЕ

Национална стратегија се заснива на фундаменталним принципима заснованим на:

- Општим принципима **добробити животиња** (који укључују здравље и добробит животиња) који су развијени на основу научних истраживања, укључују превенцију болести и ветеринарску здравствену заштиту.
- Промовисању **одговорног власништва**, које може имати један од најзначајнијих доприноса смањењу броја напуштених паса и смањењу учесталости (инциденце) уједа и зооноза.
- Екологији паса, која је уско повезана са **људским понашањем** и свака интервенција која жели бити успешна, мора да буде праћена променом понашања људи, пре свега власника паса и њихове свести о одговорности коју имају као држаоци животиње.
- Потреба за контролом популације паса је континуирана, а интервенције се временом развијају (еволуирају) и прилагођавају новим условима. Ово захтева подршку **интегрисаног и одрживог система контроле паса** на партнерској основи у оквиру Владе и ЈЛС, релевантних институција, ветеринарских организација и цивилног сектора.
- Овај документ је у складу са постојећим **правним оквиром** Републике Србије и са ОИЕ 7.7 Поглављем о контроли популације напуштених паса, али не ограничава даљи развој законодавства које би додатно побољшало и ојачало законске мере у овој области.
- Националну стратегија за контролу популације паса би требало имплементирати на локалном нивоу кроз програме **прилагођене специфичном окружењу** у којем се имплементира.
- У следећој фази је неопходно развити **потребне професионалне и техничке капацитете** и обезбедити висок ниво подршке јавности предложеној стратегији како би се стратегија успешно имплементирала на локалном нивоу.
- Коначно, у план интервенције морају бити уграђени специфични индикатори контроле популације паса, тако да је **мониторинг и евалуација** део интервенције која процењује ефективност локалних мера и прилагођава програм локалним потребама.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

3.2 ЦИЉЕВИ НАЦИОНАЛНЕ СТРАТЕГИЈЕ УПП У СРБИЈИ

На основу тренутне ситуације на територији Србије, прелиминарне процене и кључних проблема које су препознати успецифичним стратешким циљевима Србије, идентификовани су следећи стратешки циљеви:

1. Побољшати спровођење постојећег законског оквира, извршити потребне измене и ускладити законодавство.
2. Изменити постојећи правни оквир како би се створио ефикасан УПП
3. Стабилизати величину и промет псеће популације.
4. Побољшати здравље и добробит паса који се слободно крећу како би смањили ризик од зооноза.
5. Развити хумани, свеобухватни систем заснован на доказима, за контролу популације паса на локалном нивоу.
6. Развити техничке вештине и капацитете за УПП на локалном нивоу.
7. Појачати свест јавности и одговорно власништво паса.
8. Смањити број захтева за одштету у вези са уједима напуштених паса
9. Унапредити процедуре за процену понашања и еутаназију опасних паса
10. Успоставити оквир за мониторинг и евалуацију УПП интервенција.
11. Поставити минималне стандарде управљања и стандардизоване оперативне процедуре за прихватиштва.
12. Успоставити национално координационо тело/тим за управљање популацијом паса, које ће да прати спровођење националне стратегије и управља националним акционим планом - координира, прати, оцењује све предложене мере и радње. Ово треба да буде стално радно тело са многим укљученим актерима - институцијама, организацијама, представницима локалних самоуправа.

Ови циљеви ће бити даље разрађени у посебне активности путем Националног акционог плана, који ће пратити Националну стратегију и који ће се развијати у складу са тренутним регулаторним оквиром и препорукама Поглавља 7.7 ОИЕ Кодекса копнених животиња.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

3.3 КЉУЧНИ СТУБОВИ НАЦИОНАЛНОГ СТРАТЕШКОГ ОКВИРА

Важност развијања свеобухатног националног оквира који укључује кључне елементе контроле популације паса и који поставља низ мера - превентивне, лековите (куративне) и законодавне је пресудан, али дизајниране интервенције морају да одговарају локалним ситуацијама, потребама и ресурсима. Искуство показује да ефикасна контрола укључује усвајање више од једног приступа. У Републици Србији, где постоји повећање прихватања кућних љубимаца и власништва, дугорочно решење захтеваће свеобухватан, координисан и прогресиван програм образовања власника, управљања животном средином, контроле обавезног обележавања и регистрације, контролисан узгој и продаја и развој услуга за контролу напуштених животиња. Поред тога, потребно је јачање и унапређење капацитета ветеринарских служби, вештина и знања ветеринарских стручњака. Треба напоменути да је образовање власника паса и држалаца изузетно важно за било који УПП програм.

Стратегија мора бити праћена развојем имплементационог оквира који треба да садржи следеће елементе:

- I. **Национални акциони план**, који ће разрадити специфичне и детаљне активности, укључујући временски оквир и буџете за имплементацију стратешких циљева и задатака;
- II. Развој **локалних програма за контролу популације паса** у складу са препорукама националне стратегије;
- III. **Комуникационе и кампање за јачање свести** за промоцију стратегије и прибављање потребне подршке заинтересованих страна, укључујући ширу заједницу;
- IV. **План обуке и развоја** како би се осигурало да су технички и професионални капацитети на располагању за подршку имплементације стратешких циљева;
- V. **Мониторинг и евалуација** ради праћења и процене напретка; како на националном нивоу, тако и да редовно прате, прегледају и прилагођавају локални ПКПП.

Технички капацитети за спровођење националног акционог плана за контролу популације паса су ограничени на локалном нивоу. Акциони план ће морати да идентификује недостатке у вештинама и знању и потребно је развити план обуке како би се отклонили ти недостаци. Да би се развио и имплементирао Национални акциони план и ефикасни локални ПКПП, потребно је разрадити читав систем за

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

контролу напуштених паса, укључујући кадровске и техничке капацитете и знање на свим нивоима. Можда ће бити потребно стручно усавршавање за оне који већ раде на пружању услуга УПП.

Обука за развој локалних интервенција и УПП-а ће морати да започне истраживањем популације паса и од суштинског је значаја да се кључни појединци обуче за употребу таквих методологија, како би та сазнања била доступна на локалном нивоу. Коначно, посебни индикатори УПП-а морају бити уграђени у дизајн(план) интервенције тако да мониторинг и евалуација постану саставни део интервенције како би се континуирано процењивао утицај интервенција и прилагодиле стратегије према потреби.

Циљне групе за обуку су професионалци (стручна лица) из Управе за ветерину, укључујући ветеринарске инспекторе, који могу бити укључени у пружање ветеринарских услуга у прихватилиштима ЈЛС. На локалном нивоу обука треба да буде усмерена на управитеље УПП-а и оне у ЈЛС одговорним за развој ПКПП-а, као и на невладине организације са регистрованим прихватилиштима.

Кључно је да сви који се директно или индиректно баве проблемом напуштених паса учествују у процесу консултација. Партиципативни приступ треба да се користи у највећој могућој мери тако што ће се са људима консултовати током процеса и њихови предлози се користити у осмишљавању (дизајнирању, планирању) будућих интервенција. На овај начин програм ће бити много боље примљен у локалној заједници и његове шансе за успех ће бити веће.

Треба нагласити да је проблем уличних паса социо-економски проблем и зато је неопходно укључити и добити подршку шире заједнице. Неопходно је да сваки програм буде подржан и да укључује интересе локалне заједнице која ће подржати прописане методе и циљеве.

Неопходно је развити стратегију комуникације која ће пратити промоцију и имплементацију овог стратешког документа и развити програм активности који ће укључити домаће и локалне медије како би се створили позитивни предуслови за имплементацију стратегије на локалном нивоу.

У почетној фази имплементације стратегије предлаже се организовање форума и радионица на локалном нивоу како би се створио позитиван контекст за имплементацију стратегије и како би се осигурала подршка локалне заједнице и свих релевантних представника на локалном нивоу.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

3.4 ПРЕЛИМИНАРНА ПРОЦЕНА И ПЛАНИРАЊЕ (дизајнирање) ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

Систематско прикупљање података мора бити саставни део Националног акционог плана за контролу популације паса, који обухвата податке о величини и динамици популације, али и демографске податке, податке о власницима, клиничке податке и епидемиолошке податке. Један од најважнијих фактора који утичу на динамику популације паса је људско понашање, тако да је веома важно проучити ставове и понашање и разумети шта може утицати на људско понашање према животињама. Фактори животне средине и репродуктивни капацитет популације ће такође утицати на динамику популације.

Почетни кораци биће усмерени на процену тренутне ситуације у Србији у погледу законодавства, техничких капацитета и ресурса за развој система за контролу популације паса који ће се имплементирати на локалном нивоу. Након иницијалне процене, од суштинског значаја је истакнути најважније факторе којима треба дати приоритет да би се осигурало трошење ресурса на начин који ће имати утицаја на шири проблем.

Ова фаза треба да претходи било којој интервенцији како би се осигурало да су програми контроле популације паса прилагођени специфичним потребама заједнице и карактеристикама специфичне популације паса. Ово ће такође бити од суштинске важности у фази мониторинга и евалуације.

Пратећи процес иницијалне процене, учећи из прошлих и садашњих примера УПП-а и развијањем релевантних политика и законодавства настаће свеобухватан програм који ће обухватати низ алата. Треба одабрати алате за идентификацију и решавање узрока проблема популације паса и за довођење популације паса под контролу на хуман начин.

Тренутно је у Србији ограничен број података о величини, динамици и трендовима популације паса и биће од суштинског значаја да се те информације прикупе пре креирања (планирања, дизајнирања) локалних програма интервенције.

Ове информације ће бити од пресудног значаја за идентификацију извора напуштених паса и омогућиће Управи за ветерину да постави јасне интервенционе циљеве и индикаторе (показатеље) за мониторинг и евалуацију локалних акционих планова. Уз то ће дизајн обухватати и демографску анкету са посебним нагласком на

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

трендове власништва и ставове и понашање власника.

Смањење величине или густине популације паса обично се наводи као жељени утицај управљања популацијом паса. Ово је често усмерено на напуштене псе, за разлику од целокупне популације. Међутим, важан исход иницијалног истраживања биће утврђивање главних извора напуштених паса, који ће често потицати из извора у власништву (неодговорно власништво, нерегулисан комерцијално узгој и продаја, хордашење). Пре него што се упустимо у интервенцију управљања популацијом паса, важно је да се динамика популације разуме и мери објективно. Овакав приступ осигурава да коначни програм УПП буде прилагођен карактеристикама локалне популације паса.

Истраживање ЈЛС спроведено 2020. године открило је да врло мали број ЈЛС врши истраживање и праћење величине популације паса и динамике популације. То заузврат доводи до имплементације интервенција које не морају нужно решавати специфичне проблеме који имају и грађани и пси који се слободно крећу.

Методологија истраживања и алати за дизајнирање интервенција у Анексу 1.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

3.5 ЗАКОНОДАВСТВО И СПРОВОЂЕЊЕ

Примарно законодавство о добробити животиња (Закон о добробити животиња) је главни текст којим се постављају одредбе о одговорном власништву (дужност неге, забрана напуштања животиња, одређује одговорност власника ради спречавања неконтролисаних репродукција, као и обавезно обележавање и регистрација и обавезна вакцинација. Иако законодавство јасно прописује одговорности власника паса, те одредбе се не примењују на адекватан начин, што је вероватно један од кључних разлога зашто је велики број напуштених и животиња које се слободно крећу и даље присутан широм Србије.

Препоручује се примена строжијег приступа како би се побољшало поштовање закона како би се осигурало да се власници паса придржавају законских захтева и да они који више пута крше закон буду одвраћени и кажњени. Треба неговати и промовисати културу одговорног власништва над псима, а непоштовање правила треба обесхрабрити и кажњавати.

Локалне власти су одговорне за збрињавање напуштених животиња у прихватилишта. Такође постоји обавеза локалних власти да контролишу популацију паса који се слободно крећу и напуштених паса, што је јасно дефинисано у Закону о ветеринарству и Закону о добробити животиња. Потребна су детаљна национална / централна упутства о планирању, извршавању и верификацији ефикасности локалних програма. Локални програми треба да буду обавезни, а локалне власти би требало да доставе своје годишње програме и извештаје Управи за ветерину како показале не само да су такви програми развијени, већ и да су интервенције контроле паса ефикасне и да доносе жељене резултате.

Прикупљени подаци који су сажети у извештају о процени стања јасно указују на мањкавости спровођења активности усмерених на контролу одговорног власништва.. Не постоји довољно мониторинга и евалуације локалних интервенција у погледу контроле популације паса.

Неопходно је да Управа за ветерину да даље смернице ЈЛС за планирање, развој и спровођење локалних програма контроле паса. Недостатак спровођења може бити последица недовољног броја ветеринарских инспектора⁴⁰, што не може бити лако превазиђено, међутим, можда би било вредно истражити могућности проширења

⁴⁰ Укупно у РС постоји само 212 ветеринарских инспектора, извор:

<http://www.vet.minpolj.gov.rs/uprava/Informator%20za%20april%202020.pdf> поређењу са око 300 инспектора у Словенији

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

овлашћења контроле (надлежности) одређених елемената одговорног власништва (ОР, контрола репродукције) на локална контролна тела, као што су општинска инспекција и комунална милиција. Заједнички приступ треба да се дефинише и о њему извештава у стратешким плановима укључених страна.

Изузетно је важно да се инсистира на јасној дефиницији надлежности између и унутар одређених нивоа власти (републичког и локалног) у надзору имплементације закона и подзаконских аката, посебно у погледу власничке одговорности по питању регистрације, обележавања и вакцинације паса. Важећи прописи у Републици Србији ограничавају надлежност комуналне милиције и комуналних инспектора само на јавне површине. Како је наведено, број комуналних инспектора и милиције је такође ограничен. Имајући ово у виду, као и изузетну важност контроле вакцинације и обележавања власничких паса, треба да се размотри потреба за изменама постојећих закона како би се омогућила активнија улога локалних власти у контроли власничких паса, у циљу успостављања одговорног власништва као предуслова успешног управљања популацијом паса у Републици Србији.

Поред локалних власти, потребна је далеко већа улога ветеринарских инспектора, као и ветеринарских станица. Потребно је да се повећа број ветеринарских инспектора чија би надлежност, предвиђена Законом о добробити животиња, коначно могла да се примени у пракси.

Такође је потребно да ветеринарске станице које спроводе Програм мера уговором са надлежним министарством, повећају ниво комуникације са власницима паса у оквиру њихове надлежности, и подсети их на извршавање обавезе годишње вакцинације против беснила. Уколико власници не испуне наведену обавезу у датом року, ветеринарске станице треба да пријаве те власнике Републичкој ветеринарској инспекцији.

3.5.1 ОБЕЛЕЖАВАЊЕ И РЕГИСТРАЦИЈА

Надлежни органи су дужни да редовно и правилно ажурирају централну базу података за регистрацију паса како би се омогућило поновно враћање обележених паса регистрованим власницима широм територије. Надлежни органи такође морају осигурати постојање система за спровођење закона који ће бити у стању да омогући одговарајуће методе обележавања свих паса, Изврши читавање идентификације када се пас нађе и приступи бази података о регистрацији за приступ детаљима о власнику.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Морају да се предвиде различити нивои овлашћења за улазак у базу података: централни ниво, ниво локалних власти, ниво полицијских снага, ветеринари и шира јавност. Власници паса и шира јавност могу приступити подацима који морају бити видљиви и којима се лако може приступити, из разлога транспарентности, али они не треба да имају могућност да уносе или мењају податке. Треба их информисати и подржати у вези коришћења услуге.

За регистрацију могу да се наплате накнаде како би се покрили трошкови. Износ треба да буде на приступачном нивоу како се не би одвратили власници, и треба да се олакша плаћање тако што ће да се пружи могућност плаћања на најпогоднији начин за власнике. Поред регистрације може се користити и лиценцирање власника и одгајивача; лиценцирање се може захтевати редовно, док се регистрација обично дешава само једном за сваког пса када се први пут придружи регистарској бази.

Правилник о начину обележавања и регистрације треба да садржи одредбе о раном обележавању и регистрацији, идеално у леглу пре навршених 8 недеља како би се осигурала следљивост и транспарентност у трговини псима или у промени власништва и додатних записа у бази података о одгајивачу као првом власнику и порекло пса (усвојено увезен, од мајке са личним документом ...) како би се омогућила анализа података и процена ризика и пружио преглед извора паса.

Како би се избегла злоупотреба личних података власника прикупљених у централној бази података, законодавство (у идеалном случају примарно, тј. Закон о добробити животиња или Закон о ветеринарству) би требало да обезбеди чврсту правну основу за прикупљање и обраду личних података ради обезбеђења заштите личних података. Из тог разлога би требало јасно дефинисати ко је и када одговоран за прикупљање и уношење података о ОРу базу података.

Како би се спречиле илегалне радње, попут пружања празних пасоша и микрочипова, у базу података о ОР треба укључити листу свих бројева микрочипа и пасоша кућних љубимаца које издаје надлежни орган. Детаљи ветеринара који је примио и доставио микрочип и бројеве пасоша за кућне љубимце такође би требало да буду евидентирани. Требало би увести казне за прекршиоце.

Обавеза надлежног органа да пропише и води листу одобрених дистрибутера микрочипова и пасоша такође може бити од помоћи.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

3.5.2 КОНТРОЛА КРЕТАЊА ПАСА – МЕЂУНАРОДНА

Закон даје препоруке о међународном кретању паса, у погледу одредби за беснило. Пас мора бити обележен, вакцинисан против беснила и мора се извршити тест на присуство антитела против беснила у крви. Будући да се тест врши 3 месеца пре кретања пса и истовремено 30 дана након тренутне вакцинације против беснила, штене је стога старо 7 месеци у тренутку када се може легално извести у ЕУ. Ова одредба, заједно са великом потражњом за псима из Републике Србије, доводи до илегалне трговине или бар фалсификовања службених докумената. Било би пожељно да постоји одлука надлежног органа у којој се наводи да је прелазак границе са кућним љубимцима могућ само на граничним прелазима где постоји активна контрола граничне ветеринарске инспекције. Препоручљиво је да се српско законодавство по овом питању у потпуности усклади са законодавством ЕУ, наиме Рег ЕУ 576/2013, Еу Рег 577/2013 и Одлука 2013/518.

3.5.3 КОМЕРЦИЈАЛНИ УЗГОЈ И ПРОДАЈА ПАСА

Надлежни орган би могао да размотри укључивање података о регистрованим одгајивачима и продавцима паса⁴¹ у централну базу података. Установе за узгој и продају морају бити у складу са захтевима за добробит животиња, али поштовање законских прописа се некад не проверава пре регистрације. То оставља пуно простора за неконтролисану производњу штенаца у условима испод минималних стандарда. Треба да се додатно размотри могућност стерилизације свих паса који нису намењени за узгој и продају, ограничавање репродукције на само једно легло годишње или увођење таксе за нестерилисане псе. Да би се спречио или смањио број нежељених легла, треба навести стандарде здравља и добробити, како за мајку тако и за легло.

У циљу боље контроле и регулисања прекомерну производњу паса у значајнијој мери, што без сумње води ка пренасељености, тржишна инспекција би могла да регулише оглашавање продаје, регулисањем оглашавања само на рекламне странице и часописе и забраном продаје паса на друштвеним медијима.

- Регулисање узгоја и продаје има за циљ да обезбеди да трговина штити добробит паса, штити купце и осигурава транспарентност у продаји паса.
- Спровођење прописа је подржана обавезном регистрацијом свих одгајивача и продавача код надлежних органа. За комерцијалне одгајиваче и продавце, где

⁴¹Према подацима Удружења кинолога Републике Србије - КСРС Кинолошки савез Републике Србије - око 3300 узгајивача у РС, 23 регистрована узгајивача паса у Кинолошком савезу

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

број произведених легла годишње прелази одређени праг, може се наметнути даљи захтев за издавање дозволе, укључујући захтев за инспекцију пре започињања пословања.

- Може се захтевати да оглас за продају паса садржи матични / лиценци број одгајивача и продавца.
- Прописи су додатно подржани обележавањем и регистрацијом штенаца пре продаје. Ово одгајивача поставља као првог власника, са преносом власништва и ажурирањем података о регистрацији на првог купца и све наредне власнике. Ово подржава транспарентност и следљивост паса.
- Регистрацију одгајивача треба проширити на све одгајиваче без обзира на број или пол животиња.
- Прописи о узгоју треба да садрже ограничења у броју легала, минималном узрасту мајке, добро здравље оба родитеља и избегавање селективног узгоја који води до наследних болести и екстремних конформација. Прописи такође треба да нагласе специфичне захтеве за смештај, негу, социјализацију и станиште штенаца, минималну старост штенета пре напуштања мајке и обуку особља. Продаја би требало да буде дозвољена само регистрованим одгајивачима и продавацима, ограничена на одрасле, а продаја штенаца деци и на изложбама или на улици забрањена.
- Изложбе паса: организатор изложбе паса (као и других догађаја: сајмови итд.), поред података прописаних важећим законом, уз извештај Министарству треба да достави и: списак регистрованих паса и мачака са бројевима микрочипова и информације о власнику, доказ о вакцинацији против беснила, те забранити увођење у изложбени простор паса и мачака који нису регистровани, или који нису обележени и вакцинисани против беснила. На догађају мора присуствовати надлежни инспектор. Предложени амандмани имају за циљ спречавање прилива напуштених животиња до којих долази након манифестација у ЈЛС, сајмова и изложби, где често имамо ситуације да излагачи и одгајивачи остављају псе и мачке које нису продали на улици.

3.5.4 СМАЊЕЊЕ УЧЕСТАЛОСТИ УЈЕДА ПАСА И ДРЖАЊЕ ОПАСНИХ ПАСА

У законодавству које регулише држање паса који представљају опасност по људе, друге животиње и животну средину (опасни пси) постоји велики број уочених

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

недоследности. Иако су правила детаљна, не постоје санкције за (правна или физичка) лица који пропусте да држе опасне псе на прописан начин.

Нису дате спецификације о евалуацији понашања и категоризацији опасних паса. Закон предвиђа „тест социјализације“ за те псе, али није описана методологија; пријављене су само дефиниција и импликације за успешно и неуспешно полагање теста. Правила предвиђају еутаназију опасних паса који нису прошли тест социјализације, али није јасно да ли је то дозвољено Законом о добробити животиња и који су докази потребни да ветеринар изврши еутаназију.

Тест социјализације који се користи треба да буде стандардизован и проверен, и може да га изводи само обучен ветеринарски бихевиориста. Недостаје и протокол о управљању опасним напуштеним псима који су примљени у прихватилиште.

Према анкетама ЈЛС и подацима које је прикупио NALED, постоји велики број уједа паса и накнадних компензација које грађанима плаћају локалне власти. Најефикасније средство за смањење учесталости уједа паса је едукација усмерена на јачање свести и одговорности власника паса и примена казних одредби прописаних законом. Успостављање ефикасног система обележавања и регистрације паса је важно за проналажење власника пса. Такође, једна од мера заштите од напада паса је регистрација опасних власничких паса и развој одговорног власништва. Опасан власнички пас треба да се подвргне евалуацији понашања, коју спроводи обучени ветеринар, док би власник требало да присуствује *ad hoc* обуци са својим псом. Ако се након провере степена социјализације пас и даље води као опасан и сматра се да представља опасност за друге животиње и/или људе, такав пас треба да се одузме власнику и смести у прихватилиште, уколико то услови смештаја дозвољавају, или да се лиши живота на хуман начин. Јасно побољшана примена обележавања и регистрације требало би да доведе до смањења захтева за надокнаду услед уједа паса јер ће се идентификовати и пси и власници. Смањење уједа паса довешће до значајног побољшања перцепције јавности и повећаће толеранцију према напуштеним псима, што ће бити важан фактор за успешну имплементацију ПКПП-а на локалном нивоу. Ефикасно спроведене локалне одлуке о начину држања паса на јавним површинама могу значајно спречити и умањити могућност уједа и угрожавања других животиња и људи.

Како би се спречила злоупотреба постојећег система надокнаде, требало би да се успостави ново стандардизовано правило за подношење захтева као један од првих резултата Стратегије.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

3.6 ПРОМОЦИЈА ОДГОВОРНОГ ВЛАСНИШТВА ПАСА

Подстицање власника паса и јавности уопште да буду одговорнији, смањиће број паса којима је дозвољено да се слободно крећу, побољшаће здравље и добробит паса и минимизирати ризик који пси представљају по заједницу. *Промоција одговорног власништва паса* кроз едукацију и примену оквирних прописа и секундарног локалног законодавства је неопходан део програма контроле популације паса.

Едукација о *одговорном власништву паса* (за *пса* који је тренутно у *власништву* и сво потомство које он производе) требало би да се бави следећим елементима:

- a) пружање одговарајуће неге како би се осигурала добробит пса у складу са пет слобода добробити пса (слобода од глади и жеђи, физичка, топлотна, и душевна удобност, слобода од бола, повреда и болести, као и могућност испољавања природних облика понашања);
- b) превенција болести, посебно зоонотске болести, нпр. редовним вакцинисањем у ендемским подручјима беснила;
- c) подстицање одговарајућег понашања и подршка псу да се носи са околином кроз пажњу на социјализацију и тренинг;
- d) регистрација и обележавање паса;
- e) спречавање негативног утицаја паса на заједницу, загађењем (нпр. фекалија и буке), ризицима по здравље људи због уједа или саобраћајних незгода и опасности по друге псе, дивље животиње, домаће животиње и остале „животиње-пратиоце“ (companion animal-на западу, животиње које служе за друштво људима, углавном пси, мачке и коњи);
- f) контрола репродукције паса.

Постизање одрживог и распротрањеног одговорног власништва захтева разумевање препрека и мотивација за одговорно понашање и предузимање акција за њихово решавање. То ће вероватно захтевати комбинацију законодавства, свести јавности и примене, кампање за промену понашања, формално образовање у школама и подстицање кроз изградњу друштвених очекивања. Такође би могло да буде потребно да се побољша приступ ресурсима који подржавају одговорно власништво, као што су ветеринарска нега, услуге обележавања и регистрације и мере за контролу зоонотских болести.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

3.7 РАЗВИЋЕ ЛОКАЛНОГ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА ПОПУЛАЦИЈОМ ПАСА

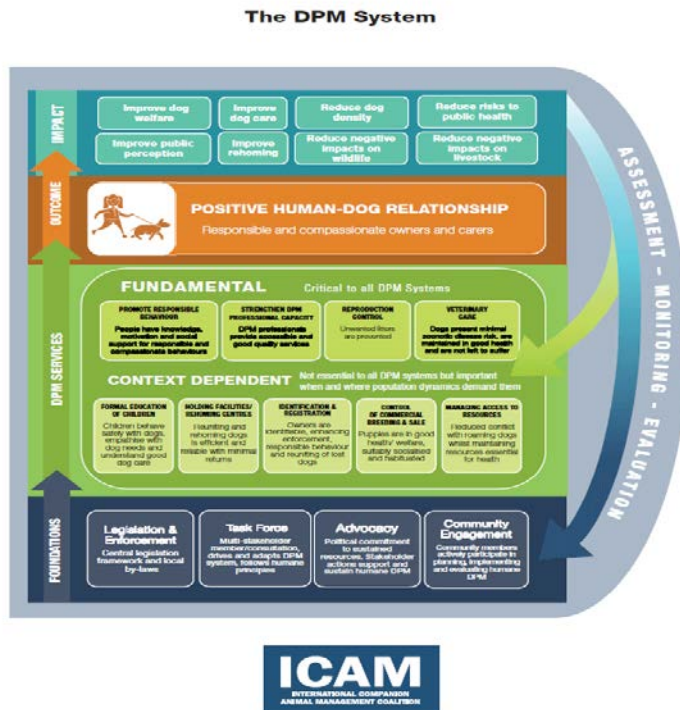
УПП услуге су активности, које одабране на одговарајући начин и комбиноване за одређену локацију, треба да подстакну и подрже позитивно понашање људи и пруже сигурносну мрежу за псе којима се не управља. Ове активности утичу на процесе у динамици популације и зато мењају подпопулације паса.

Неопходне активности за ефикасно управљање локалном популацијом паса се бирају током пројектовања (дизајнирања), на основу разумевања динамике популације паса постигнутих проценом популације паса и потпомогнутих применом принципа хуманог УПП. Ови принципи се преносе у имплементацију активности. Принципи који су посебно важни за имплементацију су следећи:

Хумано и етичко; спровести активности на хумани начин. Максимално искористити могућности да се надиђе хумано и заиста побољшати добробит паса нарочито у њиховој интеракцији са надлежним службама, која би за њих требало да представља позитивно искуство **Одрживо и прилагодљиво;** од почетка развити и спровести план за одрживост свих активности, знати да ће се контекст променити и обезбедити време за редовне процене и прилагођавања.

Људско понашање; имплементација активности може се обављати на различите начине, тамо где је то могуће, одабрати приступе који максимизирају могућности моделирања, мотивисања и одржавања одговорног и хуманог понашања.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Слика 3, За комплетан дијаграм погледајте Водич за хумано управљање популацијом паса, ICAM, 2019

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Горе приказани инфографик илуструје УПП систем, истичући различите основе, активности и утицаје из којих они који спроводе УПП могу креирати прилагођени систем који најбоље одговара специфичним условима за управљање псима у њиховој заједници. УПП систем је пројектован (дизајниран) и имплементиран на локалном нивоу, али му је потребна подршка на националном нивоу.

УПП активности могу имплементирати различита тела, али треба да их координира радна група која ради заједно као систем како би постигла следеће резултате:

- Охрабрити и подржати одговорно понашање власника и / или старатеља) како је описано у исходу односа човек и пас (видети поглавље (одељак) Резултат: Позитиван однос између човека и пса)
- Обезбедити сигурносну мрежу за псе о којима власници и / или старатељи не успевају успешно да се брину
- Минимизирати ризике које представљају пси како би били прихваћени као део заједнице

Неће све активности бити потребне за сваку локацију. Дизајн УПП система треба да одабере оне активности које одговарају приоритетним проблемима, циљане псе и људе који су идентификовани проценом и дизајном (програмом).

Истраживање ЈЛС спроведено 2020. године открило је да само 48,6% анкетираних ЈЛС има локални програм / стратегију за контролу паса.

Треба да се наведу основни елементи локалних програма:

- Локални и национални правни оквир програма
- Анализа тренутног стања, процена популације паса и њихове динамике
- Анализа досадашњих акција и кампања на локалном нивоу у циљу утврђивања извора напуштених паса.
- Постојећи и потребни ресурси (материјални и кадровски), инфраструктура и капацитети (финансијска, техничка, комунална инфраструктура, постојање прихватишта за напуштене животиње или јасан план његовог организовања у јасном временском оквиру).
- Навођење краткорочних и дугорочних циљева и мера за контролу популације паса (стерилизација, обележавање, образовање, промоција)
- Локални акциони план који јасно наводи рокове и улоге за спровођење планираних активности и мера
- Алати и процедуре за контролу, мониторинг и евалуацију

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Од највећег је значаја формирање радне групе на локалном нивоу, која ће се састојати од представника заинтересованих група (локалне самоуправе, невладине организације, ветеринара) за усвајање локалних програма за имплементацију контроле паса.

Поред доброг законодавства, спровођења и промовисања одговорног власништва (описаног у 3.5 и 3.6), развој локалног програма контроле популације паса (ПКПП) требало би да укључује и комбинацију следећих додатних мера:

3.7.1 ОБУКА И ПОДРШКА ЗА ОПЕРАТОРЕ УПП-А

Технички и професионални капацитети на локалном нивоу потребни за имплементацију националног акционог плана за контролу популације паса ће у почетку бити ограничени. У развоју локалних програма неопходно је идентификовати техничке и професионалне потребе и развити програм за обуку и јачање професионалних и техничких капацитета. Да би се постигла ефективна и ефикасна контрола паса на локалном нивоу, потребно је развити систем контроле популације, који укључује све техничке и професионалне капацитете и знања на свим нивоима, уз могућност додатне обуке за оне који већ раде на контроли популације паса.

Подручја која морају бити укључена у програм техничке обуке свих актера који су укључени у дизајн и имплементацију програма контроле популације паса морају задовољавати стандарде прописане законом и признате међународне стандарде добре праксе. Ово укључује следећа подручја:

- додатна обука за ветеринарско особље запослено у прихватиљима;
- услови за хватање и транспорт;
- управљање прихватиљем и смештај паса;
- технике социјализације и процена темперамента;
- еутаназија - када треба обављати еутаназију;
- вођење евиденције и редовна анализа података - иако то не утиче директно на бригу о животињама, вођење редовне евиденције о учесталости (инциденци) повреда или болести може помоћи у препознавању дела програма који може бити штетан за здравље. На пример, неуобичајено велики број случајева постоперативних компликација у датом тренутку може указивати на потребу за додатном обуком одређеног особља или промене у постоперативној нези.

На локалном нивоу, обука треба да буде усмерена на локалне администраторе који

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

су одговорни за развој програмске контроле популације паса, сво особље прихватилишта и невладине организације које имају регистрована прихватилишта.

Имплементација ових активности треба да обухвата Ветеринарску комору Србије, Ветеринарске факултете и Националну ветеринарску асоцијацију, као и друге образовне институције које имплементирају програме стручног усавршавања путем јавног позива.

3.7.2 КОНТРОЛА РЕПРОДУКЦИЈЕ

Контрола репродукције паса спречава рођење нежељених штенаца и може помоћи у отклањању неравнотеже између репродукције и потражње за псима и величине популације. Ефикасна употреба контроле репродукције не односи се на ограничавање укупне величине популације. Препоручљиво је усмерити напоре да се контролише репродукција оних појединаца или група у популацији паса који су идентификовани као најпродуктивнији и који највероватније представљају изворе нежељених и напуштених паса, како би се осигурала најбоља употреба ресурса. Методе за контролу репродукције захтеваће додатно оптерећење ветеринара за сваку животињу. Субвенционирање програма стерилизације од стране владе или других организација може се размотрити како би се подстакло прихватање програма. Контрола репродукције код паса у власништву је у основи одговорност власника и може се уградити у едукацију о одговорном власништву. Методе за контролу репродукције код паса укључују:

- I. хируршка стерилизација;
- II. нехируршка стерилизација или контрацепција, укључујући хемијске и имунолошке приступе;
- III. одвајање женки паса током еструса од нестерилисаних мужјака.

Хируршку стерилизацију треба да спроведе ветеринар и мора укључује добру хируршку технику, добар стандард асепсе, одговарајућу анестезију и проактивна, мултимодална контрола бола која се одржава и прилагођава појединачној животињи по потреби. Ово захтева мониторинг током операције и постоперативно током читавог периода опоравка. Захтева одговарајуће обучене ветеринаре и ветеринарске парапрофесионалце и приступ одговарајућим лековима и опреми. Надлежне власти су одговорне за обезбеђивање приступа обуци и лековима како би се обезбедила

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

безбедна хируршка стерилизација.

Треба да се покаже да било које хемикалије или лекови који се користе у контроли репродукције имају одговарајућу безбедност, квалитет и ефикасност за потребну функцију и да се користе у складу са прописима произвођача и надлежног органа.

У циљу побољшања контроле репродукције, препоручљиво је да се размотри измена прописа у правцу увођења таксе за нестерилисане псе.

Ухвати-Стерилиши-Пусти (УСП)

УСП пружа приступ контроли репродукције невластничких паса као извора паса који се слободно крећу. Ово није самостално решење УПП-а и мора се користити у комбинацији са другим контролним мерама које се односе на друге изворе паса који се слободно крећу. Може се сматрати методом управљања тренутном популацијом паса који се слободно крећу *in situ* на улицама, а самим тим и алтернативом хватању у циљу удомљавања или враћања власнику.

Не-власнички пси се хватају, пружа им се здравствена нега (укључујући вакцинацију против беснила), обележавају, стерилишу и пуштају у локалну заједницу на или у близини места хватања.

Проблеми које узрокују пси, попут буке, фекалног загађења, повреда од уједа и саобраћајне незгоде, неће бити ублажени јер се пси враћају у локалну заједницу и њихово кретање није ограничено, али њихова добробит ће бити знатно побољшана.

Кључни фактор који мора да се узме у обзир за примену програма УСП је степен социјализације. Степен социјализације паса и мачака се може кретати од високо социјализованих до слабо социјализованих до несоцијализованих са страхом од људи (дивље). Стога животиње које су изабране за програм УСП морају да имају добар степен социјализације са људима и наравно не би требало да показују никакве знаке агресивног понашања.

Велики број грађана у Србији већ брине о животињама УСП програма и пружа им храну, воду и ветеринарску негу из личних средстава. Њихове активности треба да се регулишу, првенствено кроз увођење законског концепта **старатељ паса и мачака на јавним површинама** ради легализације ове методе која је већ присутна у пракси за негу напуштених, изгубљених и паса без власника. Јединица локалне самоуправе треба да води евиденцију о овој категорији лица, која треба да укључује и податке о псима о којима се лица брину.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Иако се УСП програм широко примењује у ЈЛС у Републици Србији, није предвиђен нити дефинисан било којим законом или подзаконским актом. Због тога програм УСП треба да се законом дефинише као привремена мера која се примењује ради успостављања ефикасног система за управљање популацијом паса на територији Републике Србије.

Ово укључује праћење популације паса који су обухваћени УСП програмом, збрињавање у складу са програмом, подношење редовних месечних извештаја Управи за ветерину, и на крају, његово укидање када се за то стекну услови.

Пре употребе овог приступа, препоручује се да се изврши анализа трошкова и користи (cost-benefit). Требало би проценити факторе попут новчаних трошкова, утицаја на културу власништва и јавне безбедности као и користи за контролу болести и добробит животиња као и било каквих других друштвених користи.

Када се ова метода усвоји, треба да се размотре следећи фактори:

- a) Начин понашања животиње која се пушта на улицу мора да се прецизно процени и прати током времена;
- b) за процену Начина понашања паса за пуштање на слободу мора да се користи здравствена процена; ако пси нису прикладни за пуштање или удомљавање, треба размотрити еутаназију;
- c) укључивање локалних заједница како би разумеле, подржале, дизајнирале и биле активан део УСП активности које јачају свест о програму у локалној заједници како би се осигурало разумевање и подршка;
- d) употреба хуманих метода за хватање, превоз и држање паса;
- e) исправна хируршка техника са добрим стандардом асепсе, анестезије и аналгезије, коју следи постоперативна нега (види чланак контроле репродукције);
- f) контрола болести може обухватати општу вакцинацију свих пријемчивих животиња (нпр. беснило) и лечење и тестирање на болести (нпр. лајшманиоза), праћено, према потреби, лечењем или еутаназијом пса;
- g) Додатан облик трајног обележавања како би се указало да је животиња стерилисана; индивидуално обележавање такође омогућава праћење статуса вакцинације и историју третмана и идентификацију „нивоа власништва“ од стране организације / органа надлежног за спровођење ове интервенције; видљиво обележавање (нпр. Огрлица јарких боја) се такође може користити за спречавање непотребног поновног хватања;
- h) пас треба да се врати што је ближе могуће месту хватања;
- i) добробит паса након пуштања на слободу треба надгледати и предузети

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

акције уколико је то потребно.

3.7.3 ВЕТЕРИНАРСКА НЕГА / КОНТРОЛА БОЛЕСТИ

Превентивна ветеринарска нега је од кључне важности за контролу зоонотских болести, а мере контроле УПП морају обухватати или ускладити се са свим мерама контроле болести релевантним за псе.

Поред превентивне неге пружене у оквиру мера контроле УПП, допринос УПП у контроли болести је у стварању здравије популације паса са смањеним прометом популације. УПП подржава имунитет стада за контролу беснила кроз побољшање преживљавања вакцинисаних паса и смањење рођења невакцинисаних штенаца. УПП такође може побољшати одговорно власништво и негу, посебно подстичући власнике и чланове заједнице да активно учествују у акцијама и кампањама вакцинације и чишћења од цревних паразита.

Поред контроле зоонотских болести, ветеринарска нега такође штити здравље и добробит паса и укључује еутаназију како би се окончала патња тамо где лечење није изводљиво. Из перспективе УПП-а, ово потенцијално смањује напуштање болесних или повређених паса. Како се решава овај проблем зависи од препрека у приступу ветеринарској нези, потенцијална решења могу укључивати субвенционисање трошкова и организовање теренских ветеринарских услуга.

Проширење приступа ветеринарској нези као дела УПП повећава могућности за препознавање здравствених проблема код паса који иначе могу проћи неопажено. Ово може подржати надзор болести, укључујући зоонотске болести, у популацији паса.

3.7.4 ХВАТАЊЕ И ПОСТУПАЊЕ СА ЖИВОТИЊАМА

-Надлежне власти имају одговорност да развију одговарајуће законодавство и обуку за промоцију хуманог поступања и спровођење прописа против окрутних метода, укључујући употребу клешта - и непокривених жичаних сајли.

- Треба користити најмање аверзивне методе хватања и поступања са животињом како би се минимизирале повреде и нелагодност.

- Руковаоци су одговорни за усавршавање поступака поступања са животињом и за настојање да искуство буде што позитивније и мање стресно за самог пса. Потребно је пронаћи начин да се током процеса хватања и поступања са псом користе најмање

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

инвазивне методе које подразумевају награђивање пса (храном) и омогућавањем да пас може да осети да контролише ситуацију и бира исход акције..

- Предности обезбеђивања хуманих услова хватања и поступања са псом укључују смањене повреде лица која раде са животињама, лакше поступање са псима у будућности, моделирање позитивног поступања власницима и јавности и побољшану добробит паса.

- Сва лица која су у било којој фази укључена у поступање са псима, хватање и превоз паса, треба да буду правилно обучена. Њихову обуку треба правилно проценити и надгледати процес обуке.

3.7.5 ПРИХВАТИЛИШТА

Прихватилишта која пружају трајни смештај псима који се слободно крећу, се могу погрешно сматрати основном услугом УПП-а. Међутим, добробит паса у таквим објектима може бити веома лоша (угрожена), а финансијски трошкови изузетно високи, укључујући велике капиталне издатке и високе текуће финансијске трошкове и изазове управљања / обуке особља. Надаље, они се баве само симптомом тренутне популације паса који се слободно крећу, а не и извором тих паса. Прихватилишта се брзо попуњавају, док се пси на улици замењују миграцијама и напуштањем, што ствара неефикасну УПП услугу.

Међутим, објекти за држање и системи удомљавања који пружају привремени смештај могу играти улогу у УПП-у када се користе заједно са другим УПП активностима које се баве напуштањем и где постоји реални потенцијал за враћање (изгубљених) паса власницима и усвајање.

Прихватилишта се у почетку користе за смештај паса док се они коначно не врате власницима (који су их изгубили) и за карантин током мониторинга и контроле болести. Ако се здрав пас не врати свом власнику у законски прописаном року, може бити погодан за удомљавање.

Јединица локалне самоуправе дужна је да обезбеди прихватилиште, као и да сакупља, превози и брине о напуштеним, изгубљеним и невласничким псима и мачкама, да пружа зоохигијенску услугу у складу са законом којим се уређују комуналне делатности и законом који регулишу ветеринарску медицину. Имајући у виду да су у Србији најновије измене и допуне Закона о локалној самоуправи омогућиле широку примену међуопштинских споразума, упутно је предложити измене и допуне Закона о ветеринарству, који би требало да омогуће суседним јединицама локалне самоуправе које належу једна на другу да организују

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

заједничку зоохигијенску службу и заједничко прихватилиште. У складу са важећим прописима, то није могуће због чињенице да је према Закону о ветеринарству ЈЛС дужна да на својој територији организује зоохигијенску службу. Ове заједничке активности у оквиру различитих општина сигурно ће имати утицаја на ресурсе који су увек ограничени, а такође и на ефикасност и ефективност предвиђених акција.

Разматрања унутар прихватилишта:

Капитални издаци и текући трошкови треба да се утврде пре него што се посвети изградњи прихватилишта. Ветеринарске услуге ће бити од суштинског значаја и велики део текућих трошкова; успостављање довољног интерног капацитета и / или ефективних односа са екстерним ветеринарским службама мора бити део финансијског планирања.

Потребно је одредити процедуре за неколико питања, укључујући стерилизацију, процену здравља и понашања паса, удомљавање, капацитет (колико животиња по смештају а колико укупно и шта ће се урадити након постизања капацитета) и еутаназију. Оне би требало да дају приоритет добробити сваке појединачне животиње, али такође узимају у обзир и трошкове и улогу/е и одговорности објекта / центра према УПП систему. Ове политике би требало да буду јасне и да имају пристанак целог особља, као и да се развију / преиспитају уз учешће особља.

Политика еутаназије је од посебног значаја јер има директан утицај на добробит животиња и емотивно је питање за особље и јавност. Еутаназија се мора спровести у складу са Законом о добробити животиња и Законом о ветеринарству. Да би се осигурала максимална транспарентност, препоручује се да свака одлука о еутаназији пса буде правилно размотрена и да је процени етичка комисија.

Циљ је да се еутаназија користи само за оне псе који пате од неизлечиве болести, повреде или са нерешивим проблемом понашања који спречава удомљавање, или се не сналазе у објектима и не одржавају разуман ниво добробити.

Протоколе би требало дизајнирати за сваку фазу процеса; од карантина по доласку и вакцинације против беснила и других болести, до свакодневних рутина као што су чишћење, исхрана и вежбање, па све до евиденције и удомљавања.

Детаљна процена здравља и понашања сваког пса, праћена обуком / социјализацијом, максимизира шансе за успешно усвајање.

Да би био функционалан део УПП система, сваки пас мора да проведе у прихватилишту најкраћи могући период времена. Ово наглашава виталну улогу

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

удомљавања. За ефективно удомљавање биће потребна подршка јавности, потенцијално ослањајући се на подршку других Актера и заинтересованих страна и промовисању концепта удомљавања.

Осмишљавање плана и начина рада прихватилишта треба да узме у обзир потребе добробити паса. Прихватилишта такође треба да размотре потенцијалне усвојитеље, креирајући „подручја за удомљавање“ (*adoption friendly areas*-израз као *pet friendly*) где ће посетиоце моћи да упознају псе. Избор локације треба да узме у обзир приступачност за јавност, физичке карактеристике и услуге (као што су одвод и извори воде), потенцијална ометања у виду буке, дозволе за изградњу и будућа проширивања.

Регистрација и инспекција прихватилишта треба да се узме у обзир ради заштите добробити паса у тим објектима. Контрола уноса у прихватилишта може да буде тешка; пренасељеност и повезани пад стандарда је значајан ризик. Тамо где већ постоје прописи за узгојне објекте, проширење и потенцијална допуна ових критеријума за прихватилишта може да буде ефикасан пут за регулисање ових објеката. „Гомилање“ (*hoarding*- жаргонски хордашење) животиња је несретна стварност; не пружа услугу удомљавања, или је она ограничена, али лица са компулсивним поремећајем гомилања (хордаш је популаран пежоративни назив код нас, изведен из енглеске речи која се овде користи- *hoarder*) могу тврдити да воде такву услугу удомљавања или "спасилачку" услугу. Регистрација и инспекција могу помоћи у контроли и реаговању у случају да се на неком простору чини да се „гомилање-хордашење“ догађа, али можда ће бити потребна психолошка интервенција која ће помоћи тим људима да престану са гомилањем животиња.

Пси који се слободно крећу се могу преместити из смештајних објеката ради враћања власницима или удомљавања. Ово решава проблем само постојеће популације која се слободно креће, али не и проблем извора ових паса, па се стога мора користити у комбинацији са другим мерама контроле како би се спречила замена уклоњених паса новим псима. Враћање паса власницима и њихово удомљавање морају бити реално процењени и ефикасни, иначе ће се расположиви капацитети прихватилишта брзо попуњавати чинећи овај вид контролне мере изузетно неефикасним и скупим.. Надлежни орган треба да обезбеди хватање паса који нису под директним надзором и провери њихово власништво. Хватање, превоз и држање паса треба обавити на хумани начин.

Требало би да постоји одредба о држању паса током разумног временског периода како би се омогућило враћање власнику и, према потреби, за посматрање беснила.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

а) Минимални стандарди смештаја би требало да садрже следеће одредбе:

- I. одрживе финансије за покривање сталних текућих трошкова
- II. избор локације: приступ одводу, води и електричној енергији су суштински и фактори животне средине као што су бука и загађење би требало узети у обзир;
- III. величину, дизајн и попуњеност бокса имајући у виду и довољан простор за кретање;
- IV. мере за контролу болести, укључујући изолацију и просторе за карантин.

б) Руководство треба да се бави:

- I. снабдевањем одговарајуће свеже воде и хране;
- II. Одржавањем редовне хигијене и чишћењем;
- III. Рутинским прегледима, радом са псима и њиховим истрчавањем и вежбањем;
- IV. праћење здравља и пружање потребних ветеринарских третмана;
- V. политике и процедуре за капацитет објекта и акције када се капацитет достигне, процена здравља и понашања паса, удомљавања стерилизација и еутаназија;
- VI. обезбеђивањем и обуком довољног броја одговарајуће квалификованог особља и обука особља за сигурно, одговарајуће и позитивно поступање са псима;
- VII. вођењем евиденције и извештавањем надлежних органа.

3.7.6 МЕНАЏМЕНТ (УПРАВЉАЊЕ) ПРИСТУПА РЕСУРСИМА

Смањење ресурса хране доступних псима који се слободно крећу, као што је јестиво смеће, понекад се наводи као одговарајућа мера за УПП; међутим, то има значајне негативне изазове у погледу добробити. Тамо где се пси који се слободно крећу ослањају на ове изворе хране, било какво смањење ових извора ће довести до потхрањености и потенцијалног гладовања. Ово може бити повезано са повећаном конкуренцијом и агресијом између паса због ограничених ресурса, уз могућност негативне интеракције са људима због хране. Контрола популације паса смањењем

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

ресурса је неетично и нехумано и ризикује јавну сигурност.

Уместо смањења ресурса хране, интервенције би требало да управљају приступом како би се смањио сукоб са људима и другим животињама; ограничавање приступа храни у областима у којима присуство паса који се слободно крећу не толерише уз истовремено повећање приступа у областима где су они прихватљивији. На пример, ако трагање за храном паса који се слободно крећу ствара конфликт на одређеној локацији као што је јавни парк, треба размотрити коришћење канти за отпатке чији дизајн спречава приступ псима на подручју конфликта, препознати локације за храњење јестивим отпадом на другим оближњим локацијама, и укључити прелазни период у којем се пси подстичу да се хране на новим локацијама; на тај начин се одржавају ресурси хране за тренутну популацију паса, али физички их премешта у подручја ниског степена сукоба. Тамо где је већина паса који се слободно крећу власнички пси, најбоља алтернатива је побољшани приступ ресурсима у њиховом дому.

Отпадом треба управљати у складу с релевантним законодавством како би се избегла могућа унакрсна контаминација и ширење болести. Ово је посебно важно за нешкодљиво уклањање споредних производа животињског порекла и лешева животиња.

Управљање приступом ресурсима (менаџмент приступа ресурсима) доведиће до смањеног сукоба са псима који се слободно крећу уз истовремено одржавање ресурса неопходних за здравље.

3.7.7 КОНТРОЛА КРЕТАЊА ПАСА НА ЈАВНИМ ПОВРШИНАМА

Неопходно је успоставити регулаторни оквир и националну или локалну инфраструктуру коју чини организација, администрација, особље и ресурси како би се подстакли проналазачи паса који се слободно крећуна пријаву надлежним органима.

- због јавне безбедности;
- због сигурности власничких паса на подручју или локалитету када постоји програм контроле напуштених паса;
- како би смањили могуће сметње које узрокују пси
- за заштиту дивљих и домаћих животиња

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

За свеобухватнију контролу обавеза власника паса (обележавање, добробит) потребно је да се повећа број обучених ветеринарских инспектора. Обзиром да је у Србији тренутно запослен врло мали број ветеринарских инспектора, треба да се размотри остваривање законске могућности овлашћивања ветеринара из ветеринарских станица за обављање одређених послова ветеринарског инспектора. Наиме, у **члану 80. Закона о добробити животиња** (Службени гласник РС, 41/2009) стоји:

„Ветеринарска станица и овлашћени ветеринар који обављају послове у складу са законом којим се уређује ветеринарство (у даљем тексту: Ветеринарска станица) могу обављати поједине стручне послове за потребе ветеринарске инспекције из овог закона, и то проверу:

- 1) начина поступања са животињама;
- 2) услова држања и узгоја животиња;
- 3) испуњености услова у погледу добробити животиња у објектима, простору и просторијама у којима се врши држање, узгој, репродукција, продаја, обука, смештај и збрињавање животиња;
- 4) испуњености услова у погледу обучености за добробит животиња, у складу са овим законом;
- 5) поседовања потребне документације, као и вођења евиденције у складу са овим законом;
- 6) обављања промета, превоза, обуке животиња и јавног приказивања животиња;
- 7) спровођења интервенција на животињама;
- 8) превозних средстава;
- 9) места за одмор животиња и контролних станица;
- 10) коришћења животиња ради производње филмова, реклама и других дела на филмској траци, видео траци и другим носачима слике и тона, као и коришћења животиња за рад;
- 11) примену лекова или било којих других супстанци које могу да доведу до промена у понашању, физичким и психичким способностима животиња, а који се не примењују за лечење животиња.

Ветеринарска станица не може обављати послове из става 1. овог члана у односу на сопствене животиње и сопствена превозна средства.

Испуњеност услова за обављање послова из става 1. овог члана решењем утврђује министар.

Решење из става 3. овог члана је коначно и против њега се може покренути управни спор.

Решење о испуњености услова из става 1. овог члана објављује се у

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

„Службеном гласнику Републике Србије”.

Лице које обавља стручне послове из става 1. овог члана мора имати овлашћење које издаје Министарство. “

Начин држања паса и њихово кретање у градовима може се регулисати и на локалном нивоу, градским уредбама које могу прописати следеће: подручја прилагођена псима где је дозвољено шетати псе, правила за поводац / корпу за њушку, као и одредбе и правила за прикупљање фекалија. Идеално би их требало развити у сарадњи са удружењима грађана и комуналним инспекторима.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

3.8 МОНИТОРИНГ И ЕВАЛУАЦИЈА (праћење/надзор и процена)

Када програм буде у току, биће потребан редован мониторинг напретка и евалуација ефикасности. Мониторинг је мерење показатеља који одражавају напредак ка циљаним утицајима интервенције. То је континуирани процес који има за циљ да провери да ли се програм одвија по плану и омогућава редовна прилагођавања. Евалуација је периодична процена која користи податке добијене мониторингом како би истражила узрок и последицу и стога тестира теорије промена. Евалуација подржава имплементаторе да науче како да побољшају ефикасност и ефикасност постизања жељених утицаја.

Четири главна разлога за надгледање и евалуацију програма су:

- I. Побољшање имплементације, идентификовање проблема и успешних мера деловања;
- II. Процена ситуације како би се показало у којој мери програм постиже своје циљеве;
- III. Поређење успеха стратегија које се користе на различитим локацијама и у различитим ситуацијама (уз претпоставку да су методе стандардизоване).
- IV. За редовно прилагођавање и усавршавање

Мониторинг и евалуација је сталан процес који има за циљ да провери напредак програма и програмских мера у складу са циљевима дефинисаних стратегијом и локалним програмом и омогућава редовно прилагођавање.

Општи показатељи које треба следити су:

- величина, распрострањеност и густина популације паса;
- здравље и добробит паса у циљној популацији (нпр. стање тела, стање коже, повреде или шепане) и паса обухваћених програмом, нпр. УСП (уколико интервенције укључују директно третирање паса, добробит паса треба да се надгледа као резултат тог третмана);
- појава зооноза;
- однос и понашање заједнице према псима, трендови власништва и одговорност власника;

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Постоји много извора информација који се могу користити за потребе мониторинга, укључујући:

- повратне информације од ЈЛС (нпр. коришћењем упитника или анкета);
- информације и мишљења добијени од релевантних стручњака (нпр. ветеринара, лекара);
- мерења и процене броја и кондиције паса (директна опажања и процене броја и густине).

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Библиографија

1. OIE-Terrestrial Animal Health Code 2009, Chapter 7.7. Guidelines on Stray dog population control.
2. ICAM, Humane Dog Population Management Guidelines, 2007 and 2019
3. ICAM, Are we making a difference-A guide to monitoring and evaluation of Dog Population management Interventions, 2015
4. ICAM, The welfare basis for Euthanasia of dogs and cats and policy development, 2008
5. RSPCA, Guidelines for the design and management of shelters
6. RSPCA, Operational guidance for dog control staff
7. Закон о добробити животиња ("Сл. Гласник РС", br. 41/09)
8. Правилник о условима које морају да испуњавају прихватилишта и пансиони за животиње (Сл. Гласник бр.)
9. Правилник о условима које морају да испуњавају одгајивачнице за животиње ("Сл. гласник РС", br. 14/12)
10. Правилник о начину држања паса који могу представљати опасност по околину ("Сл. Гласник РС", br. 65/10)
11. Закон о ветеринарству ("Сл. гласник РС", br. 91/05, 30/10 i 93/12)
12. Правилник о начину обележавања и регистрације паса и мачака ("Сл. гласник РС", br. 23/12)
13. Програм мера здравствене заштите животиња 2019. ("Сл. гласник РС", br. 12/19)
14. Правилник о регистрацији, односно одобравању објеката за узгој, држање и промет животиња ("Сл. гласник РС", br. 36/17)
15. Правилник о условима за некомерцијално кретање кућних љубимаца за које није потребно решење за увоз и транзит, као и о изгледу и садржини обрасца уверења (серификата) за те пошиљке ("Сл. гласник РС", br. 11/11)
16. Закон о комуналним делатностима («Сл гласник РС», br. 88/11, 104/16 i 95/18)
17. Закон о комуналној милицији («Сл. гласник РС», br. 49/19)
18. Tracing the trade: The FOUR PAWS model solution for full traceability across the EU online puppy trade

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

ДОДАТАК (анекс) 1 – МЕТОДОЛОГИЈА НАДЗОРА(истраживања)ПАСА

Које утицаје желите да постигнете својом интервенцијом?

1. Побољшати добробит паса
2. Побољшати негу паса
3. **Смањити густину популације паса / Стабилизирати промет**
4. Смањити ризике за јавно здравље
5. Побољшати перцепцију јавности
6. Побољшати перформансе центра за удомљавање
7. Смањити негативне утицаје паса на дивље животиње
8. Смањите негативне утицаје паса на домаће животиње

Сваки УПП програм може имати за циљ постизање једног или више жељених утицаја. Сврха процене је да пружи основу за мониторинг и евалуацију како би се редовно проверавало да ли интервенција постиже жељене резултате. Истраживање никако није изолована активност и требало би је периодично понављати да би се осигурало да интервенција постиже жељене резултате.

Дизајн за студију процене

Циљ овог документа је да пружи детаљне смернице о томе како спровести пребројавање паса који се слободно крећу на јавним површинама, као основу за планирање или процену интервенције управљања популацијом паса. Такође се води додатна дискусија о потенцијалним методама праћења популације паса након што интервенција започне и привремено или трајно обележававање паса постане погодно.

Смањење величине или густине популације паса обично се наводи као жељени утицај УПП-а. То је усмерено на псе који се слободно крећу и напуштене псе, за разлику од жеље да се смањи укупна популација паса. Стабилизација популације, која се још назива и смањење промета популације, такође може бити пожељна (смањење рођења и смрти, при чему сваки пас у просеку живи дуже). Смањени промет може пружити бенефиције за добробит (нпр. Мањи број штенаца се рађа и умире), а може бити корисно и за контролу болести; ако вакцинисани пси живе дуже и роди се мањи број (природно подложних) штенаца, удео популације која је имуна на болест

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

(назван *имунитет стада*) ће дуже остати већи, представљајући бољу препреку преношењу болести.

Да бисте проценили **потребу** за интервенцијом:

То обично укључује поређење подручја у граду или упоређивање различитих урбаних подручја како би се одредио приоритет места где је потребна интервенција. Подручја с највећим бројем или густином паса који се слободно крећу могу се одабрати као приоритетна подручја; међутим, други фактори (нпр. учесталост притужби на псе или проблеми добробити које пси имају у одређеним областима) такође могу бити важни за одређивање приоритета.

Планирање интервенције: пребројавање популације паса који се слободно крећу се могу комбиновати са истраживањем путем упитника како би се показало који су фактори најзначајнији у одржавању популације паса који се слободно крећу, а самим тим и врста и величина потребне интервенције. Ово ће диктирати потребна средства и може предложити циљеве које треба поставити за процену напретка.

Да би се **проценила** интервенција: када је интервенција у току, даља истраживања могу бити у стању да открију промене у броју паса који се слободно крећу и покажу, у комбинацији с другим факторима као што су учесталост уједа и преваленца болести у популацији паса, ефикасност интервенције.

У делу о утицају смањења густине популације паса, индикатор броја паса на километар (или миљу) анкетираних улица уведен је као приступачна мера густине паса која се може надгледати током времена. Међутим, у неким случајевима ће бити пожељна процена укупне величине популације, на пример код планирања интервенције након које ће сама густина бити довољна за праћење.

Најједноставнији приступ је умножавање просечног броја паса по километру улице са укупном дужином улице за дотично подручје, та дужина улице је обично доступна из евиденција локалних власти или из мапа Географског информационог система (ГИС) (искључујући дужине аутопутеве и магистралне путеве при израчунавању укупне дужине улица, јер је мало вероватно да ће се на оваквим типовима путева наћи пси који се слободно крећу). Ако су руте коришћене за истраживање (посматрање) улица унутар административних подручја за која постоје подаци о факторима који су потенцијално повезани са густином популације паса који се слободно крећу (као што је број издвојених кућа или социо-економски фактори који се односе на становање који су обезбеђени недавним пописом становништва), такви фактори се могу тестирати на њихову повезаност са бројем паса виђених на рутама. Дужина руте се прво укључује као коваријат (контролна варијабла), а затим фактори

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

тестирани због њихове додатне предиктивне вредности користећи вишеструку регресију. Ако се пронађу значајни коваријати, они се могу користити заједно са дужином руте за прецизирање процене за подручја која нису истраживана, али за која постоје подаци о коваријатним факторима. Овом методом биће обезбеђен укупан број паса виђених док се слободно крећу у одређено доба дана који је изабран за истраживање, а не укупна популација паса који се слободно крећу; пошто ће посматрачи пропустити неке псе, а други ће се кретати у друго доба дана.

Да би се утврдила укупна популација паса који се слободно крећу, биће потребна **процена детектибилности** („процена откривања“ -могућност или вероватноћа да нешто буде опажено)- ово је шанса да су пса који се слободно креће видели и забележили посматрачи који су вршили истраживање (посматрање) на улици. Процена детектибилности се може затим користити за "исправљање" процене израчунате од паса по километру анкетиране улице и укупне дужине улице до укупне процене величине популације.

Успостављање детектибилности захтева интензивнији напор у истраживању, користећи или упитнике за власника како би се утврдио број паса у власништву којима је дозвољено да се слободно крећу, или „обележи поновно опажање“ експеримент (види објашњење које следи). Будући да су ове методологије интензивније, метода брзог уличног истраживања описана за мерење броја паса по километру истраживаних улица може се широко користити, а затим се само у узорку подручја користи интензивнија метода поред брзе методе да се утврди укупна популација паса у том подручју. Процењена величина популације у том подручју из брзог истраживања може се упоредити са проценом из интензивног истраживања, указујући на евентуалну потцену брзог истраживања:

процена детектибилности = брза процена истраживања улице

интензивна процена анкете

Прикупљање **показатеља** (индикатора) броја популације паса која се слободно креће (који се понекад називају и *индексом обиља*). Ово је једноставно бројање које се, под одређеним претпоставкама, очекује да се повећава или смањује како се број паса који се слободно крећу у том подручју повећава или смањује. Неће вам рећи колико паса који се слободно крећу има у вашем подручју, али поновно бројање 12 месеци касније се може упоредити са првобитним бројем да би се показало да ли је број паса који се слободно крећу смањен.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Израчунавање **процене** популације. Може бити за цео град или за део града, попут одређене ЈЛС. Бројања направљена у одабраним регионима обједињују се ради процене укупног броја паса који се слободно крећу на јавним површинама у било којем тренутку. Овај број вам омогућава да израчунате статистику као што је густина паса који се слободно крећу по јединици површине (нпр. „Постоји просечно 35 паса који се слободно крећу по км² у мојој ЈЛС“). Као и код индикатора, могу се упоредити процене направљене у исто доба године у различитим годинама. Међутим, са проценама се може израчунати и 'значај' било које опажене разлике. Значајна разлика у проценама је она која има врло малу (обично мању од 5% шансе) да настане само због одступања у бројевима.

Свака мера се такође може поделити по старости, полу и репродуктивном статусу:

Старост: штенад и одрасли - пси се обично класификују као штенци док су прва четири месеца зависни од мајке. Да би се обезбедила доследност, потребно је они који броје упореде начин на који класификују узорак паса различитих старосних доба.

Пол: мужјаци, женке и непознато (штенад и псе виђене само на даљину може бити тешко проценити пол).

Репродуктивни статус зависиће од тога какве се методе стерилизације и обележавања користе локално; Дојеће женке треба разликовати од женки које не доје и могуће је разликовати кастриране мужјаке од некастрираних мужјака и стерилисане женке од нестерилисаних женки. Могуће је укључити и додатне категорије, попут оних које могу одражавати статус добробити популације (нпр. Присуство кожних обољења, хромост или оцена телесног стања).

1. Број показатеља (индикатора):

За истраживање паса у Србији, показатељ броја паса који се слободно крећу на км (или миљу) од анкетираних улица је **индикатор густине (популације) паса** и преферира се у односу на процене укупне популације паса који се слободно крећу (позната и као обиље) или процене густине на основу површине.

Прво, то може бити идеалан одраз јавне перцепције „проблема“ паса који се слободно крећу; иако просечан грађанин нема представу о укупном броју паса који се слободно крећу у њиховом граду, они имају веома стварно искуство о броју паса на које су наишли на путу до посла или на путу њихове деце у школу.

Затим, урбана подручја се често проширују и постају гушћа (губећи отворене просторе на рачун улица и стамбених објеката) што доводи до промена у укупној

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

популацији паса које су биле изван утицаја било које интервенције ДПМ-а и могу бити неприметне просечном грађанину. Међутим, просечан број паса који се слободно крећу дуж улица ће бити у корелацији са шансом просечног грађанина да наиђе на пса који се слободно креће док путује улицама и самим тим остаје валидан показатељ утицаја интервенције. Поређења се могу упоредити и са просечним бројем паса који се слободно крећу по километру истражене улице између локација и можда најбитније, како се тај број мења током времена, омогућавајући упоређивање интервенција на различитим локацијама у смислу како утичу на густину популације паса. На крају, мерење броја паса по километру истражене улице може се извршити релативно лако у поређењу са утврђивањем тачне процене укупне величине популације.

Предност броја показатеља је у томе што за завршетак захтева мање ресурса него процена популације. Одабиром једне или више рута кроз град или ЈЛС и бројењем паса дуж тих рута може се добити показатељ. Изабрани пут би требало убележити тачно како би се бројање могло непрестано понављати. Такође би требало да буде што **репрезентативнији** за град и избегавати потенцијалне **збуњујуће факторе** који би могли утицати на бројање током времена:

Репрезентативне руте. Требало би стремити одабиру рута које пресецају различите области града или ЈЛС. Ако је ваша рута ограничена на једну регију, постоји ризик да локалне промене у популацији која се слободно креће не буду истински одраз онога што се дешава у целом граду. Покушајте да у своје руте укључите различите врсте улица и отворених површина.

Збуњујући фактори. На број паса који сле слободно крећу виђених на рути сигурно ће утицати доба дана, а можда и временске прилике, као и особа која броји псе. Важно је покушати смањити учинак ових фактора радећи све на исти начин, онолико колико је то могуће (тј. Рачунати у исто доба дана, избегавати доба неубичајеног времена и укључити исте људе). Такође је неопходно одлучити о доследном протоколу бројања, на пример да ли треба бројати псе виђене у споредним улицама или проверити испод паркираних аутомобила да ли има паса.

Одељак 'Улична истраживања' описује метод посматрања паса дужета стандардних рута. Овим истраживањима се може мерити број виђених паса и њихово видљиво стање добробити помоћу показатеља који су наведени другде у овим смерницама (тј. Оцена стања тела и резултат стања коже). Улична испитивања се понављају током времена (препоручује се сваких 6 или 12 месеци), користећи потпуно исте руте и исте протоколе бројања, како би се утврдило како се овај показатељ броја паса мења. Важно је упоређивати податке из истог доба године јер се број и добробит паса који

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

се слободно крећу могу разликовати у зависности од сезоне.

Одржавање доследности времена посматрања током дана је такође веома важно, јер је овај показатељ заправо број паса на километар прегледане улице у *одређено доба дана*, а број ће се мењати током дана, како пси реагују на кретање људи, саобраћај и промене температуре околине. Најбоље доба дана за улична истраживања је време највеће учесталости слободног кретања, обично у зору када је саобраћај најлакши.

У неким случајевима ће бити потребна процена укупне величине популације паса који сле слободно крећу, можда најчешће пре планирања нове интервенције. Процена величине популације није потребна за мониторинг и евалуацију утицаја интервенција, па се овде не расправља детаљније, али погледајте Анекс А за више информација о спровођењу процене величине популације.

Улична истраживања (посматрања) су ефикасна метода прикупљања података која се односе на низ индикатора. Њихова ефикасност чини их посебно погодним за мониторинг и евалуацију јер се током интервенције могу поновити неколико пута. Прикупљени подаци се односе само на псе који се слободно крећу виђене на јавним површинама (тј. Не они који се налазе иза ограда или унутар насеља), а власнички статус тих паса можда није јасан (мада су добро стање добробити и огрлице потенцијални знаци власништва) : ови пси који се слободно крећу могу бити у власништву, могу бити пси заједнице или потпуно невласнички пси рођени као невластнички или напуштени / изгубљени од стране њихових бивших власника. То значи да затворени пси неће бити доступни путем уличних истраживања (посматрања); што може бити недостатак, али како затворени пси обично нису приоритетна мета, то може бити од мале важности за неке интервенције.

Уличне анкете се најчешће користе за мерење утицаја повезаних са густином популације паса који се слободно крећу, демографијом и добробити. Улична истраживања (посматрања) такође могу бити корисна за процену покривености интервенцијом када интервенција укључује видљиво обележавање паса, на пример огрлице или спреј за боје током кампања вакцинације или ушне зарезе током стерилизације. Те се ознаке примете и уписују за сваког посматраног пса ради процене удела популације до које се дошло интервенцијом. Погледајте одељак „Улична истраживање (посматрање) и упитници за мерење покривености вакцинацијом“ за специфичну употребу ове методе након вакцинације.

Метода која је овде описана укључује бројање паса на рути која се креће дуж улица. У принципу је слична методи „трансекттраке“ истраживањима дивљих животиња, јер се посматрачи релативно брзо крећу продуженом линијом како би избегли

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

двоструко бројање и прикупили информације о томе како густина животиња варира у околини. Разлика у односу на трансекте траке је у томе што нема намере да се бројеви екстраполирају на процену обиља, већ је концепт да се ови путеви понављају на доследан начин и упореде бројања током времена (види Прилог Д о томе како се процене обиља могу израчунати ако је то неопходно). Метода на тај начин зависи од доследности протокола; користити једну или више стандардних рута у доследно доба дана и године и следити стандардни протокол бројања, на пример, бити доследан у коришћењу просечне брзине и начина превоза који ће утицати на 'напор претраживања', тј. шансе да ћете угледати пса који се слободно креће кроз ваше опсервацијске вештине. Идеални начини превоза укључују мотоцикле који носе истраживачки тим од 2 особе, аутомобили и бицикли; шетња је углавном преспора да би се омогућило да се истраживање заврши у разумном временском року и ризикује дупло бројање паса јер ће се тим за анкете кретати спорије него што се неки пси крећу.

2. Протокол бројања индикатора

1. Истраживачки (посматрачки) тим се састоји од 2-3 особе (возач, навигатор и посматрач, с навигатором и посматрачем у комбинацији као једна улога када се користи тим од 2 особе, а без возача ако користе бицикле). Међутим, сви чланови истраживачког тима одговорни су за уочавање паса.
2. Тим прати унапред одређену руту (види одељак за одабир руте који следи) путујући максимално 15 км на сат, успоравајући или заустављајући се да би снимии сваког виђеног пса пре кретања што је брже могуће; одржавати темпо је важно како би се избегло двоструко бројање и ефикасно покрила рута.
3. Сваки пас који се слободно креће виђен на рути се рачуна. Пси затворени унутар имања, пси на повоцу или 'узпету' су искључени из истраживања. У неким случајевима ће пас бити унутар ограђеног подручја, али ће капија бити отворена, а тим за истраживање (посматрање) ће морати да договори доследно правило о томе како ће рачунати те псе.
4. Сваки пас се распоређује у једну од 5 категорија: мужјак, женка, женка која доји, штене (млађе од 4 месеца), непозната одрасла јединка. То се проширује на до 10 категорија када интервенција укључује видљиво обележавање, јер свака од 5 категорија може бити обележена или

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

необележена. То се своди на само 8 категорија када се ознаке нарезују на уши, које се примењују током стерилизације, јер женке које доје и штенад и даље нису прошли интервенцију и могу бити само необележени.

5. Сваки пас се такође оцењује према статусу добробити и потенцијално да ли носи оковратник (у неким земљама где је везивање уобичајено, привезани пси који нису затворени иза оgrade могу бити укључени у истраживање, јер су ови пси доступни за псе који се слободно крећу, стога и даље релевантан део популације у погледу репродукције и преноса болести).
6. У неким случајевима о додатним атрибутима (пол, интервенционе ознаке и статус добробити) неће бити могуће прецизно проценити због тога што се пас креће ван видеокруга или лежи. Посматрачи не смеју нагађати ове атрибуте, већ или категоризирати пса као непознатог или оставити статус добробити без евидентирања (тј. Непримерен) тог пса. Подаци о тим атрибутима добиће се из узорка паса који се могу поуздано проценити.
7. Стандардне руте за истраживање (посматрање) се могу обликовати унутар постојећих административних граница, као што су одељења или ЈЛС, или се руте могу насумично цртати по целом подручју: Руте унутар административних граница ('одељење' се овде користи као генерички израз за административну границу): У сваком одељењу се може нацртати једна или више рута, међутим, ако је подручје превелико за покривање, може се одабрати узорак одељења. Руте би требало да буду дугачке око 25 - 30 км (15-18 миља) како би се истраживање могло завршити у року од 2 сата. Оне би требало да обухвате различите типове путева, искључујући само оне путеве на којима је врло мало вероватно да ће се наћи пси, а истраживање (посматрање) би било тешко (нпр. Аутопутеви), укључујући и различите типове окружења, попут густих урбаних подручја наспрам отворених сеоских насеља које спадају у одељење. Ове врсте путева и животне средине треба да буду укључене у руту у приближно истој пропорцији као што се појављују у одељењу. Цртање и чување рута може се обавити путем интернета помоћу Гугл-а „Моје мапе“. Путеве дуж случајног узорка улица преко подручја интервенције: Ако коришћење одељења није могуће или није пожељно, руте се уместо тога могу нацртати дуж случајног узорка улица на читавом подручју које нас занима. Овај узорак улица треба одабрати без пристраности према месту где се налазе пси. Једна од

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

опција за одабир узорка је стварање цик-цак стазе преко подручја истраживања. То се може учинити помоћу Гугл-а „Моје мапе“; цик-цак линија може се нацртати преко целог подручја помоћу функције „додавање линије“; тада се функција „додавање вожње / вожње бициклом / пешачењем“ (у зависности од одабраног начина путовања) може користити за креирање руте која се што више уклапа у оригиналну цик-цак линију. Ово би требало створити непристрасну руту која покрива и мале и велике путеве.

Апликације за мобилне телефоне су посебно погодне за улична истраживања (посматрања) јер их истраживачи (посматрачи) могу лако носити, могу снимати GPS информације и могу елиминисати потребу за каснијим преписивањем података.

Ако је Гугл налог који се користи за дизајнирање рута на рачунару синхронизован са паметним телефоном, апликација Гугл Мапе овог телефона се може користити за приказивање руте на екрану телефона. Телефон се прво може користити за навигацију до почетка руте, а затим за њено праћење, тако што ћете направити скретања потребна да се курсор Мапе креће дуж приказане руте.

Друга апликација за мобилни телефон под називом „OSMtracker“ (бесплатно за преузимање) се може користити као снимач догађаја за снимање типа и стања добробити сваког пса који је виђен - имајте на уму да се ова апликација може користити само на Андроид паметним телефонима. OSMtracker такође бележи време и GPS координате сваког догађаја тако да се након преузимања података с телефона на рачунар, просторна дистрибуција типова паса може приказати на мапи.

3. Анкетни упитник

Пошто је екологија паса повезана са људским активностима, контрола популације паса мора бити праћена променама у људском понашању.

Ако су готово сви пси који се слободно крећу у власништву, најефикаснији је приступ употребом упитника који власнике пита о броју и затварању њихових паса. (Прилог 3 - образац за упитник о ставу / понашању). Критични елемент је осмишљавање **упитника израђеног по мери** за употребу на различитим локалитетима широм Србије, стога је од суштинске важности обучити одабране представнике за израду и спровођење таквих упитника, укључујући компоненту етичког прегледа.

ЈАЧАЊЕ СИСТЕМА ЗДРАВЉА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

То резултира проценом просечног броја паса по домаћинству које поседује псе који нису увек затворени (тј. Дозвољено је да се слободно крећу барем део дана / ноћи), те укупног броја домаћинства која поседују псе у том подручју. Један од разлога за избегавање упитника и коришћење следеће методе „обележи-поново виђање“ (уписује се поновно виђање обележене животиње) је онај где власници имају разлога да буду непоштени у вези затварања, на пример ако постоји локални правилник којим се пси требају затварати.

Спровођење упитника може бити прилично дуготрајно и зато су алати за смањење различитих укључених процеса потенцијално врло корисни. Упитници се могу осмислити на локацијама за анкетирање као што је SurveyMonkey (www.surveymonkey.com), а затим, ако је приступ Интернету довољно поуздан, одговори се могу попунити на мобилном телефону или таблети током интервјуа лицем у лице (напомена, сваки пад приступа интернету значио би заустављање интервјуа док се веза не успостави). На тај начин се избегава потреба за штампањем образаца и преписивањем података из образаца у рачунар касније, а нуде се и неке основне карактеристике анализе. Ако приступ Интернету није поуздан, постоје апликације за телефоне и таблете који омогућавају унос података чак и када су ван мреже, на пример Device Magic (www.devicemagic.com), SurveyToGo(www.dooblo.net) или Open Data Kit(www.opendatakit.org).